

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie

MANŽELSTVÍ Z POHLEDU Hnutí HARÉ KRŠNA
MARRIAGE FROM THE PERSPECTIVE OF THE HARE KRISHNA MOVEMENT

Bakalářská diplomová práce

Kateřina Karmazínová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Dušan Lužný, Dr.

Olomouc 2015

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Manželství z pohledu hnutí Haré Kršna vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne: 10. 3. 2015

Podpis:

Děkuji doc. PhDr. Dušanu Lužnému, Dr. za podnětné rady a odborné vedení mé bakalářské práce.

Obsah

1.	Úvod.....	5
2.	Historie hnutí, první zmínky o Kršnovi	8
2.1	Bhaktivédanta Svámi Prabhupáda	8
2.2	ISKCON.....	9
3.	Život v komunitě.....	12
3.1	Rozdělení života do čtyř etap (ášramů)	12
3.2	Členství	13
3.3	Denní režim.....	14
3.4	Odívání.....	15
3.5	Čtyři regulativní principy a povinné džapování	16
4.	Kršna jako osobní Bůh, Kršna milenec	18
5.	Prabhupádova vize pojetí rodinného života	20
5.1	Manželé a výchova dětí	20
5.2	Sexuální chování.....	21
6.	Status manželství v průběhu rozvoje hnutí	22
6.1	Výhoda nebo „temná studna“	22
6.2	Časté rozvody	23
6.3	„Bratrská válka“ sannjásinů a hospodářů	24
6.4	Život mimo komunitu, zkušební lhůta, mladé vdovy	25
7.	Pojetí ženství.....	27
7.1	Tradice, žena jako matka	27
7.2	Prabhupádovy ideály aplikované na USA 60. a 70. let	28
7.3	Degradace statusu žen, žena jako májádéví.....	29
7.3.1	Sexuální zneužívání	29
7.3.2	První změny k lepšímu	30
7.4	Současná situace	30
8.	Výchova a vzdělávání dětí.....	31
8.1	Chlapci v gurukulách	31
8.2	Stinná stránka gurukul – zneužívání dětí	32
8.3	Snaha o nápravu.....	33
9.	Praktická část	34
9.1.	Postavení žen v hnutí	36
9.2.	Vzdělávání a výchova dětí.....	38
9.3.	Manželství a postavení grhastů.....	41
10.	Závěr	45
	Anotace	48
	Prameny a literatura	49
	Příloha: Základní tématické otázky rozhovorů	52

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat pojetím manželství v hnutí Haré Kršna. Myslím si, že v České republice určité povědomí o hnutí Haré Kršna nepochybně existuje. Lidé znají sankirtany, skupinové oslavy Kršny zpěvem, hudbou a tancem v ulicích měst, prodávání literatury nebo vegetariánské restaurace, které Kršnovi oddaní provozují. Přesto ne vždy jejich představy zcela odpovídají realitě. Sama jsem se po volbě tohoto tématu pokusila provést malé šetření, abych zjistila, co vlastně lidé o hnutí Haré Kršna opravdu vědí. Až na výjimky oddané většinou spojovali právě s tancem v ulicích, ovšem zejména v souvislosti s užíváním drog, nic bližšího o nich nevěděli. Dalo by se říct, že to je také jeden z důvodů, proč mě toto hnutí tak zaujalo - indická tradice, která se promítá do dnešního západního světa, kde jeho první stoupenci dost možná skutečně byli drogově závislí, ačkoliv principy hnutí stojí na přísných morálních zásadách.

Já jsem se v této práci rozhodla zaměřit na instituci manželství, která se zdá být svým pojetím poměrně specifickou aplikací indického náboženství do západních zemí, ačkoliv svou konzervativní podobou odpovídá modelu rodiny tradičních společností. Rodina jako jedna ze základních společenských institucí prošla na našem území v několika desetiletích výraznými změnami, jejichž závažnost nespočívá pouze v aktuálním dopadu na společenský životní způsob a stav sociální struktury, ale zejména v tom, že se jedná o změny, které v trvalé reprodukci společnosti startují nové procesy. Patří ke změnám, které svými důsledky výrazně zasáhnou do života dalších generací a tvoří základní kameny jejich budoucího společenského uspořádání. (Možný 1983: 9)

Zatímco základ tradičních společností tvořily velkorodiny složené z rodičů, ženatých synů, jejich manželek a dětí žijících pod nadvládou patriarchy, právní subjektivitu neměl jedinec, nýbrž rodinné společenství, jehož požadavky byly nadřazené osobním cílům jedince, a manželka se ve všem podrobovala svému muži; se zánikem feudalismu a počínající industrializací se příbuzenská rodina rozpadla a kdysi silné domácí společenství tak ztratilo své funkce. Hlavní pozornost začala být věnována jedinci. Podle Durkheimovy koncepce vznikla dnešní manželská rodina právě vydělením se nukleární rodiny z této tradiční příbuzenské. Autorita a práva otce jsou podle Durkheima vlivem státních zásahů více omezovány, navíc dosažením plnoletosti se stává dítě plně autonomním právním subjektem, a tak často brzy opouští dům. Trvalými členy manželské rodiny zůstávají pouze manžel a manželka – vypadnutí

jednoho z nich může vést k okamžitému rozpadu rodiny. (Možný 2002: 28) V současné době ženy běžně investují do svého vzdělání, odkládají založení rodiny do pozdějších let, omezují počet dětí a nebo je nemají vůbec. Sekulární rozlučitelné manželství postrádá záruky trvalosti, a tak se partneři často rozhodují pro nesezdané soužití. Za identifikátory postmoderní rodiny jsou tak podle Edwarda Shortera považovány: hodnotová diskontinuita mezi rodiči a dětmi plynoucí z větší hodnotové závislosti dětí na masmédiích než na rodičích; latentní nestabilita v párovém životě odrážející se ve vzestupu rozvodovosti a nesezdaného soužití; a systematická demolice konceptu rodinného hnízda (nest notion) nukleární rodiny v nové liberalizaci žen. (Možný 2002)

Nabízí se tedy otázka, zda-li se jedinci svým vstupem do hnutí Haré Kršna nerozhodli utéct této nejistotě současného rodinného soužití či složitosti role emancipované ženy k tradiční formě života a rodinného uspořádání, byť je v tomto případě přineslo indické náboženství. A nezpůsobuje tento „návrat v čas“ rodinám oddaných, kteří konfrontují i svět mimo komunitu, problémy? Pravděpodobně většina z nás není zvyklá na to, aby nám naši rodiče volili životní partnery. Ženy dnešní doby si zakládají na rovnocenném postavení s muži – tak co je vede k tomu, aby se přidaly k hnutí, kde automaticky dobrovolně přijmou podřadné postavení? Jak se vyrovnávají s myšlenkou, že jejich dcery by se neměly vzdělávat, ale starat se místo toho o domácnost? Do jaké míry se s těmito myšlenkami dokáží ztotožnit nebo naopak jaké problémy jejich nepřijetí může v naší zemi způsobovat? Ústřední otázkou mé práce bude tedy tato: Vzniká v současných českých oddaných napětí v důsledku střetu liberálního pozadí jejich hodnot, které získali socializací do našeho prostředí, s konzervativními hodnotami hnutí, které se projevují ve vztahu k ženám, výchově dětí a otázkách po rodinném uspořádání? Mým cílem přitom bude zároveň objasnit, jak by mělo podle hnutí Haré Kršna manželství vypadat: jaký má význam, jaké postavení by měli v manželství zaujímat muži a jaké ženy, jak by měli přistupovat k výchově svých dětí; a jak vypadá ve skutečnosti. Pokusím se tak poukázat zejména na to, jak se musely změnit ideály zakladatele hnutí Šríly Prabhupády při střetu se západní civilizací, a budu se také pomocí empirického šetření snažit odhalit, jak současní stoupenci hnutí manželství vnímají a nakolik podle své víry skutečně žijí.

Domnívám se však, že je důležité, abych, než se zaměřím na samotné manželství v pojetí hnutí Haré Kršna, nejdříve přiblížila jeho historický kontext, díky němuž bude snad v průběhu práce patrnější, jaké obtíže mohou v našich zemích při přejímání indického konceptu nastat. Následně se zaměřím na to, jak vypadá život v komunitě a

jaký denní režim oddaní dodržují, abych mohla porovnat Prabhupádovu vizi pojetí rodinného života s tím, jaký status mělo a má manželství v průběhu rozvoje hnutí Haré Kršna, jak je pojmáno ženství, a - v neposlední řadě - jak by se mělo přistupovat k výchově a vzdělávání dětí. Všechny tyto otázky jsou totiž podle mého názoru s manželstvím neodmyslitelně spjaty. Ve druhé části práce budu prezentovat kvalitativní výzkum, který jsem prováděla zejména v jedné z českých komunit hnutí Haré Kršna.¹ Formou polostandardizovaného rozhovoru jsem získávala informace o tom, jak by manželství vypadat mělo a jak se k němu v reálných podmínkách přistupuje. Nezaměřila jsem se však pouze na manželské páry. Aby byl patrný rozdílný přístup jednotlivých oddaných, vybrala jsem pro svůj výzkum v podstatě tři odlišné vzorky – manželský pár, studenta žijícího v celibátu, a ženu, která se rozhodla hnutí opustit. O tom ale blíže ve druhé části práce.

---

¹ Místo výzkumu i jména jednotlivých respondentů jsou v této práci anonymizovány.

2. Historie hnutí, první zmínky o Kršnovi

Hnutí Haré Kršna bývá často řazeno k netradičním náboženským skupinám nebo ještě v 60. letech k tzv. mládežnickým sektám. Je to proto, že v našem kulturním prostředí působí relativně krátkou dobu a ohlas nachází zejména u mladých lidí. Když se však podíváme pozorněji a hlouběji na pozadí této organizace, zjistíme, že prezentuje náboženství, jehož tradice sahá do dávné minulosti. (Mrázek 2000: 64)

Kult boha Kršny, o němž svědčí posvátná indická literatura, a který byl ztotožněn s kultem Višnuovým, je starý více než dvě tisíciletí. Se jménem Kršna, což doslova znamená „černý“ nebo „tmavý“, se můžeme setkat už v nejstarší vrstvě indické literatury, ve védách. Ty byly sepsány na přelomu druhého a prvního tisíciletí před Kristem. Za tu dobu se tento kult vyvinul do množství rozmanitých proudů. Jednou z jeho podob je bengálský (gadijský) višnuismus, jenž má počátky ve vystoupení bengálského náboženského reformátora ze 16. století Šrí Čaitanji. Višnuismus představoval v indických dějinách alternativu většinovému proudu hinduistického náboženství, v němž je nejvyšší skutečnost pojímána jako neosobní princip či síla (brahman), která se ale projevuje i osobně v postavách různých bohů. Vyznavači višnuistického hnutí uctívají Višnu či Kršnu ne jako jednoho z bohů, ale jako jediného osobního Boha s vlastní vůlí a vlastním vědomím. (Mrázek 2000). Vnímání Boha jako Osobnosti se všemi jeho osobními atributy je nesmírně důležitým znakem nauky hnutí Haré Kršna. (Fujda, Lužný 2010: 92) Cestou k milostivému Bohu přes lásku a oddanost (bhakti), se višnuismus poněkud přibližuje křesťanství.

Jako představuje višnuismus hinduistickou alternativu v Indii, tak ji představuje k aktivitám jiných propagátorů indického náboženství na Západě Mezinárodní společnost pro vědomí Kršny (dále jen ISKCON), která působí jako autentická odnož bengálského višnuismu. Její zakladatel Bhaktivédanta Svámi Prabhupáda jí dal charakter konzervativního hnutí, které se snaží maximálně zachovávat i vnější podobu indického způsobu života. (Mrázek 2000: 64)

2.1 *Bhaktivédanta Svámi Prabhupáda*

Zakladatel ISKCON Bhaktivédanta Svámi Prabhupáda, jehož původní jméno je Abhaj Čaran De, se narodil roku 1896 v Kalkatě ve zbožné višnuistické rodině. Přesvědčen o důležitosti šíření poselství védských písem opustil ve druhé polovině padesátých let rodinu, a v souladu s hinduistickou tradicí vstoupil do odříkavého stavu

sannjásina. Obdržel jméno Abhaj Čaranáravinda Bhaktivédanta Svámi (titul Prabhupáda, pod nímž je znám nejvíce, přijal v roce 1968). Od té doby se zcela věnoval duchovnímu životu a kazatelské činnosti. Začal také pracovat na svém největším díle – na překladu a výkladu Bhágavatapurány, kterou vydával pod jejím tradičním názvem Šrímad Bhágavatam. V této rozsáhlé práci pokračoval po celý život, a to s velikou pílí a obětavostí: denně prý spal pouhé čtyři hodiny.

V šedesátých letech se rozhodl pokračovat ve své činnosti na Západě. 13. srpna 1965, ve svých šedesáti devíti letech, nastoupil v Kalkatě na loď plující do Ameriky. S sebou měl pouze jeden kufr s nejnnutnějšími věcmi, deštník, zásobu krupice, dvě velké bedny s knihami, čtyřicet indických rupií a dvacet amerických dolarů v hotovosti. (Mrázek 2000)

Prabhupáda se přestěhoval do Bowery, čtvrti, která byla vyhlášena jako oblast zruinovaných alkoholiků a bezdomovců. Žili zde ale i mladí lidé, kteří byli nespokojeni se společenským a politickým životem tehdejší Ameriky. Byli to většinou umělci, kteří se snažili dojít k vyššímu poznání prostřednictvím drog a vedle toho vedli poměrně nevázaný život. Právě oni se stali jeho prvními žáky. Kontrakultura šedesátých let, která spojovala romantickou rozháranost a opozici vůči moderní společnosti, estétské zanícení vůči všemu zvláštnímu a neobvyklému, drogové hledačství a politickou angažovanost, byla vhodným prostředím pro přijetí nových, netradičních náboženských směrů. Prabhupáda přijel do Ameriky, aby splnil přání svého gurma šířit lásku ke Kršnovi po celém světě, a nyní našel vnímavé mladé posluchačstvo. (Fujda, Lužný 2010)

2.2 ISKCON

Ještě v roce 1966 založil ISKCON (International Society for Krishna Consciousness) a inicioval první žáky. Většina zájemců o oddanou službu Kršnovi vzešla z drogové subkultury, a tak na ně Prabhupáda v počátečních fázích nekladal žádná omezení – nosili dlouhé vlasy, oblékali se po západním způsobu a fakticky nemuseli dodržovat žádná etická omezení. Nikdo z prvních iniciovaných žáků netušil, co takováto iniciace znamená a o tom, že se při ní zaváží uctívat svého učitele (gurma), tedy Prabhupádu, jako „boha“, se dozvěděli těsně před obřadem. To jim také Prabhupáda sdělil minimální počet každodenního pronesení mantry. Že iniciace znamená zákaz jedení masa, oddávání se nedovolenému pohlavnímu styku, požívání omamných látek a

účasti na jakémkoliv hazardu, se někteří dozvěděli až po obřadu. Většina z nich tak hnutí opustila poměrně brzy. (Fujda, Lužný 2010: 73-74)

Přesto se mu však podařilo stále přitahovat nové členy. A protože byl Prabhupáda jediným guruem v organizaci, potřeboval s jejím růstem vybudovat složitější strukturu. Proto v roce 1970 založil Správní komisi (Governing Body Commission, zkráceně GBC) jako vedoucí orgán ISKCON. Jejimi členy byli oddaní, kteří byli Prabhupádou pověřeni dohledem nad činností hnutí. (Mrázek 2000)

Postupně začalo hnutí působit také ve Velké Británii. Malá skupinka oddaných kontaktovala člena skupiny The Beatles George Harrisona, který se snažil hnutí různými způsoby podporovat. Díky němu nahráli britští oddaní gramofonovou desku „Haré Kršna mantra“, která se okamžitě vyhoupla na přední místa světových hitparád a stala se také velmi populární v tehdejší Československu. (Fujda, Lužný 2010: 75)

Cesta do komunistického Československa ale na konci sedmdesátých a začátku osmdesátých let nebyla nijak příjemná. Vláda se snažila bránit pronikání alternativních náboženských skupin na naše území. Vlnu zájmu o alternativní religiozitu v západních zemích interpretovala marxistická ideologie jako projev úpadku a důkaz neschopnosti kapitalistického systému nabídnout lidem spokojený a smysluplný život. Kršnovští misionáři k nám tak museli jezdit vzhledem ke svým oholeným hlavám v převleku, někdy i s falešnými pasy. Tehdy se účastnili hudebních festivalů polooficiálního ražení a pořádali pobytové semináře. Postupně vznikala skupina trvalejších zájemců, kteří začali s pravidelným recitováním mantry na růženci, zřídili si doma oltáře a četli pašované knihy (Fárek 2008: 167)

Revoluce a změna poměrů na konci roku 1989 umožnila ISKCON oficiální působení v našich zemích. Na začátku roku 1990 zakoupila skupina oddaných obchod v pražské ulici Na Hrázi a tam vzniklo první oficiální středisko organizace u nás.

Už v prvních letech po revoluci se ale objevily dvě skupiny oddaných – Centrum pro védská studia v Praze-Zličíně a Kršnúv dvůr – které mezi sebou měly konflikt. Přestože se obě věnovaly totožnému rituálnímu a meditačnímu programu, lišily se důrazem na misijní činnost, respektive její způsob. Zatímco na Kršnově dvoře se chtěli věnovat především rozvoji projektu soběstačné zemědělské komunity, vedoucí Centra pro védská studia upřednostňovali spíše nadšení mladých vedoucích pro prodej knih a kladli důraz na celibát nových konvertitů. (Fárek 2008) V pozadí tohoto problému stojí dlouholetý konflikt mezi oddanými žijícími v manželství (grhasty) a v celibátu (sannjásiny), který podrobněji vysvětlím v kapitole zabývající se statusem manželství.

I přes tyto problémy se k organizaci už v roce 1992 přihlásilo více než tisíc lidí. Současný český ISKCON dále pokračuje v linii misijního prodeje knih, doplněné o populární festivaly, a vede několik restaurací. V listopadu 2002 slavil úspěch, když byl zaregistrován jako náboženská společnost, a to jako vůbec první skupina nekřesťanského a nežidovského vyznání, která u nás registraci po roce 1989 získala. (Fárek 2008: 175)

3. Život v komunitě

3.1 Rozdělení života do čtyř etap (ášramů)

V komunitách ISKCON se dbá na tradiční hinduistické rozlišování základních životních etap člověka, tzv. čtyř ášramů. Prvním duchovním stádiem je stav brahmačárinů, tedy studentů žijících v celibátu. Toto období spadá do rozmezí věku od pěti do dvaceti pěti let, kdy by měl brahmačárin žít se svým duchovním mistrem, guruem, a nechat se od něj učit teorii i praxi védského poznání. Po dosažení dvaceti pěti let se brahmačárin může oženit a vstoupit tak do další životní etapy. Tou je grhasta neboli ženatý hospodář, který po čase přechází do stavu vánaprasthy, tedy toho, kdo se odpoutává od světských závazků a připravuje se na poslední životní etapu – odříkavý život sannjásina.²

Oproti obvyklé hinduistické praxi však mnozí členové ISKCON, který je chápán spíše jako mnišská organizace, zůstávají po celý život ve stavu brahmačárinů a nebo se rozhodnou přejít z něj rovnou do posledního ášramu. Muži žijící v celibátu jsou vedeni k tomu, aby se co nejméně stýkali se ženami. Brahmačárin se má věnovat především studiu a sannjásin kázání. (Mrázek 2000: 39)

Princip guruovství, tedy silné autoritativní moci duchovního učitele, je v rámci indických tradic běžným prvkem. Guruové hráli významnou úlohu při výchově mladých chlapců, protože každý z nich – s výjimkou příslušníků nejnižších sociálních skupin – byl ve svém dětství svěřen právě do jejich péče. Guru svého žáka vyučoval nejrůznějším znalostem a dovednostem, ať už se to týkalo vojenského umění nebo hudby. Plnil však zejména funkci duchovního průvodce, znalce náboženských povinností a cílů duchovního snažení. Ve višnuistické tradici byl osobou, která se měla uctívat jako Bůh. (Fujda, Lužný 2010: 77)

Jak jistě kdekoho napadne, právě tento prvek může způsobovat v západní individualizované společnosti, která si do jisté míry zakládá na odmítání autorit, četné problémy. Ať už jde o nedostatečné pochopení členů, kteří zvyklí na předchozí konzumní život svého nového mimořádného postavení zneužívají, nebo reakce veřejnosti. O udělení titulu duchovního učitele rozhoduje GBC, která by se svou volbou duchovně vyspělého člověka měla problémům snažit předejít. Každopádně je jistě

---

² HARÉ KRŠNA. *Varnášramská společnost* [online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: http://harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/varnasramska_spolecnost

zajímavé, že mladí lidé, kteří se bouřili proti utiskující společnosti, pro sebe našli uspokojující prostor k životu právě v hnutí Haré Kršna, kde svou svobodu vyměnili za podřízení se guruovi. (Fujda, Lužný 2010)

3.2 Členství

Kršnovi oddaní žijí ve společnosti, která je uspořádaná hierarchicky – jejich náboženství spočívá v uctívání těch, kteří jsou v systému umístěni nejvýše. Jestliže je nejvýše Kršna a je mu všechno podřízeno, musejí mu oddaní láskyplně sloužit. Právě služba a láska jsou podle Prabhupády nejpodstatnějšími vlastnostmi člověka. (Fujda, Lužný 2010: 95)

Základními jednotkami ISKCON jsou chrámy. Ty první zakládal Prabhupáda a jim pověřeni žáci. Při jednotlivých chrámech vznikly komunity, ve kterých by oddaní měli společně žít. Tyto komunity se však od sebe odlišují. Ve městech bývají kulturně vzdělávací střediska zaměřující se především na šíření vědomí Kršny prostřednictvím vydávání a distribuce knih, pořádání přednášek, výstav nebo koncertů. Naproti tomu společenství na venkově fungují jako farmy, kde se oddaní snaží žít co nejvíce soběstačně podle hesla hnutí „Jednoduchý život, hluboké myšlení.“. Nevyužívají proto všech vymožeností techniky. Při práci v zemědělství dávají na příklad přednost zvířecí síle před traktory. Neznamena to však, že by hnutí moderní techniku úplně zatracovalo. Pokud jim poslouží k duchovním účelům, k misijní práci, mohou ji ve službě Kršnovi využít. Další komunity pak vznikají při vegetariánských restauracích, kde setkání s Kršnou probíhá prostřednictvím prasád, neboli jídla, které mu bylo obětováno. (Mrázek 2000: 37)

Se vstupem do komunity je spojeno také přijetí jména a oděvu jako symbol začátku nového života. Prabhupáda se ale snažil dbát na to, aby oddaní s příchodem do komunity nezpřetrhali všechny sociální vazby svého předchozího života. Po svých žácích tak požadoval, aby se pravidelně stýkali s rodiči a vzdávali jim úctu. Na druhou stranu se svou filozofií staví proti principům západní společnosti. Spousta členů se vstupem do hnutí zanechala studia na „materialistických“ školách. Také zřízení vlastních škol, gurukul, které děti navštěvují místo těch státních, poněkud odporuje tomuto Prabhupádovu požadavku.

Stále častěji se stává, že oddaný sám nebo se svou rodinou ze společenství odchází. Žije sice dál jako člen ISKCON, ale ve své vlastní domácnosti.³ Dříve měli lidé, které toto náboženství sice oslovilo, ale nechtěli do komunity vstoupit, možnost stát se tzv. Krishna Friends (Kršnovými přáteli). V poslední době jsou už ale do višnuismu zasvěcováni i ti, kteří žijí mimo komunitu a udržují s ní jen volnější svazky. (Mrázek 2000: 39)

3.3 Denní režim

Veškerá činnost, kterou oddaní provádějí, je chápána jako služba Kršnovi, protože základem náboženské praxe je nasměrování mysli a všech činů právě k němu. Proto je jakýkoliv úkon od přípravy jídla, přes osobní hygienu, až po prodej knih na ulici v podstatě součástí náboženské praxe.

Základní denní režim je v každé komunitě zhruba stejný.⁴ Oddaní vstávají brzy ráno, obvykle už ve čtyři hodiny. Hned poté je každý člen povinen vykonat osobní hygienu včetně sprchování se studenou vodou. (Mrázek 2000: 37) Prvním ranním obřadem je mangalártí, který začíná o půl páté ráno. Každý, kdo přichází do chrámové místnosti, se musí poklonit směrem k oltáři. Obřad začíná trojím zatroubením na

---

³ Právě na tento problém se zaměřil E. Burke Rochford se svým kvantitativním výzkumem nejdříve v Severní Americe, později ale také ve východní a západní Evropě. V Severní Americe zaznamenal v roce 1980 dramaticky se zhoršující ekonomickou situaci ISKCON. S podporou rodin byly spojeny vysoké náklady zatěžující komunitu. Proto byli grhasti nuceni hledat si práci „venku“, aby se tak mohli starat o svou rodinu sami. S ekonomickým úpadkem došlo v polovině 80. let také ke kolapsu vzdělávacího systému organizace. Do té doby byly totiž děti posílány do škol při komunitách – ašrámových gurukul – kde žily více méně nezávisle na rodičích. Když ale zisky ze sankirtanů začaly klesat, školy se musely zavírat a děti vracet do péče svých rodičů. Tradiční komunitní struktura tak začala být narušována. Protože komunita nebyla schopná vyhovět potřebám nukleární rodiny, začalo se jí velké množství členů vzdalovat. Třeba právě v Evropě to mělo u některých oddaných za následek i to, že se přestali s ISKCON identifikovat. (Rochford 2000)

⁴ Autoři Fujda a Lužný shrnuli denní režim oddaných do těchto bodů:

4:00 – vstávání, osobní hygiena
4:30 – mangalártí
5:00 – individuální džapa
7:00 – vítání božstev
7:05 – gurupúdzá
7:30 – přednáška ze Šrímád Bhágavatam
8:00 – prasád
9:00 – oddaná praktická služba, zaměstnání
14:00 – prasád
14:30 – oddaná služba
17:00 – hygiena, praní atd.
18:00 – studium, čtení
19:00 – gaura ártí (též arótik)
19:30 – přednáška z Bhagavadgíty
20:00 – prasád, čtení z knížky Kršna
20:30 – volno
21:00 – večerka (Fujda, Lužný 2010: 101)

lasturu. Poté je odkryt oltář s chrámovými božstvy a oddaní se věnují zpěvu manter, zatímco obřadník vzdává božstvům tradiční obětiny – vonné tyčinky (dhúp), světlo v zapálené lampičce (díp), vodu, látku a květinu. Po obětování ohně obřadníkem je lampička předána jinému oddanému. Ten s ní prochází mezi oddanými, z nichž každý přejede dlaněmi nad plameny, dotkne se čela a tím vyjádří úctu k Bohu. Obřad končí opakovaným zpíváním Haré Kršna mahámantry. Na závěr se všichni pokloní, aby se omluvili za své prohřešky z předešlého dne, a pronášejí pozdravy posvátným místům a osobnostem. (Fujda, Lužný 2010) Po ranní bohoslužbě mají oddaní zhruba dvě hodiny čas na džapu, osobní modlitbu. Během dne se pak věnují každý své práci, ať už v komunitě nebo mimo ni, odpočinku či dalším bohoslužbám a přednáškám. Spát chodí mezi devátou a desátou hodinou.

Důležitou součástí náboženské praxe hnutí Haré Kršna je příprava, obětování a požívání prasádu. Ten totiž nepovažují za obyčejnou stravu, ale za boží milost. Při jeho přípravě jsou proto dodržovány přísné hygienické a rituální předpisy: před vstupem do kuchyně se kuchař musí umýt, obléknout si čisté oblečení, jídlo během vaření nesmí ochutnávat, jelikož prvním, kdo jídlo okusí, má být samotný Kršna. Právě tomu je po uvaření jídlo obětováno. Oddaní přinesou do chrámové místnosti před božstva vzorky jednotlivých pokrmů, zpívají mantry a nechají tak Kršnu, aby jídlo ochutnával. Poté jsou vzorky přeneseny zpět do kuchyně, kde je oddaní smíchají s ostatním jídlem. Tím se z něj stává prasád. (Fujda, Lužný 2010: 109)

3.4 Odívání

Kršnovi oddaní na sebe oblékají tradiční indický oděv, čímž se stávají pro veřejnost velice nápadnými. Jednotlivými typy oblečení se pak od sebe odlišují muži v různých životních etapách, ášramech, ale také ženy od mužů. Oblékají je přitom i ještě nezasvěcení příslušníci komunity.

Muži nosí košili, kurtu, a kolem pasu si omotávají dlouhý pruh látky, tzv. dhótí. Dalším nápadným znakem je to, že nosí oholenou hlavu. Úzký pramínek vlasů, šikhu, si nechávají jenom na temeni hlavy. Šikha představuje myšlenky soustředěné do jediného centra, a říká se také, že ji muži nosí kvůli tomu, aby je měl Kršna za co vytáhnout do duchovního světa. Mimo jiné se jí odlišují na příklad od buddhistů. Dalším vizuálně výrazným prvkem Kršnových oddaných jsou tilaková znamení, která si malují na různých místech těla. Vyjadřují tím skutečnost, že tělo je v podstatě jen chrámem Božím.

Ženy si naopak nechávají narůst dlouhé vlasy, které by měly být podle indické tradice zakryty šátkem – tam se na ženu s odhalenou hlavou pohlíží jako na prostitutku. Kolem těla si omotávají sári, asi pětimetrový pruh látky, které je na rozdíl od mužského dhóti často pestrobarevné. Vdané ženy si malují na čelo červenou tečku. Do bílého se ženy oblékají pouze v období smutku, když ovdoví. V té době si také holí hlavy.

Jednotlivé ášramy se od sebe odlišují barevným provedením oděvů. Celibátníci, tzn. sannjásini, ale mnohdy i brahmačárini, nosí oblečení šafránové barvy. Ženatí muži a začátečníci jsou naopak celí v bílém.⁵ (Mrázek 2000)

3.5 Čtyři regulativní principy a povinné džapování

Jádro praktické stránky duchovního života oddaných a zároveň jeho etickou rovinu tvoří čtyři regulativní principy. Jejich dodržování je předpokladem rozvíjení vědomí Kršny a zároveň je také podmínkou členství v ISKCON.

Prvním pravidlem je přísné vegetariánství. Oddaní v duchu indické tradice zcela odmítají jíst maso, vejce a také jakékoliv produkty ze zabitých zvířat.

Druhou zásadou je zákaz požívání jakýchkoliv omamných látek, aby oddaný nezanepřázdňoval svou mysl něčím jiným, než je oddaná služba, bhakti. (Mrázek 2000) Mezi omamné látky jsou přitom řazeny všechny ty, které mění vědomí – drogy, alkohol, tabák, káva, čaj či kakao.

Třetím principem je zákaz nedovoleného pohlavního styku. Ačkoliv je ideálem oddaných naprostá sexuální zdrženlivost, těm, kteří se rozhodli pro život grhasty, je pohlavní styk povolen. To ale jen jednou měsíčně mezi manžely, a za účelem početí dítěte, budoucího oddaného Kršny. Jiný pohlavní styk je zcela zakázán. (Fujda, Lužný 2010: 97) Oddaní žijící v celibátu jsou vedeni k tomu, aby se s osobami opačného pohlaví stýkali co nejméně. Všechny ženy jsou osločovány jako mátadží, tzn. maminka. Proto by měl každý muž na ostatní ženy (vyjma jeho manželky) pohlížet jako na svou matku. (Mrázek 2000: 40)

Čtvrtou zásadou je vyhýbání se jakýmkoliv podobám hazardu, ať už ve formě sázení nebo jiných her o peníze. Hazard je totiž pokládán za překážku duchovního zdokonalování, protože podněcuje touhu po zisku a závistivost. Za duševní hazard je někdy také považována přílišná mentální spekulace. (Fujda, Lužný 2010)

---

⁵ V podstatě již toto odlišení oddaných začátečníků a hospodářů od zbytku hnutí může o postavení grhastů v komunitě leccos naznačovat. Na tento problém se však více zaměřím v dalších kapitolách.

Do těchto čtyř pravidel Prabhupáda shrnul višnuistickou etiku, aby ji tak zpřehlednil pro ty, kteří vyrostli v západní kultuře. I pátou zásadu – pravidelně zpívat Kršnovu jméno neboli džapa, polohlasné odříkávání manter – podal pro západního člověka přijatelněji, než jak ji zná višnuistická tradice. Prabhupáda po svých žácích vyžadoval, aby džapu prováděli s růžencem o sto osmi kuličkách a zpívali šestnáct kol denně. Celkem je to 1728 opakování slov Mahámantry. Tradiční odříkávání je ale chápáno mnohem rozsáhleji. Miloš Mrázek uvádí příklad na Bhaktisiddhántovi Sarasvatím, který považoval za pokleslého každého, kdo neodříkal šedesát čtyři kol denně. (Mrázek 2000: 40) Prabhupáda byl přesvědčen o tom, že zpívání svatého jména je jediným skutečně efektivním způsobem, jak v kalijuze, tedy v dnešním temném věku hádek, praktikovat duchovní život. Opakování Mahámantry tak má být způsobem meditace, určitou formou dialogu s Bohem.⁶ Zpěvné individuální opakování Mahámantry je nazýváno džapa, pokud je zpívána kolektivně, jedná se o (san)kírtan. (Fujda, Lužný 2010)

---

⁶ Význam Mahámantry vysvětluje Prabhupáda v knize Nauka o seberealizaci: Haré znamená „Ó energie Pána“ a Kršna znamená „Ó Pane Kršno“. Jako existují muži a ženy v hmotném světě, tak i Bůh je původní muž (purusa) a Jeho energie (prakrti) je původní žena. Takže, když zpíváme Haré Kršna, znamená to: „Ó Pane Kršno, ó energie Kršny, zaměstnejte mě laskavě ve Svě službě.“ (Fujda, Lužný 2010: 99)

4. Kršna jako osobní Bůh, Kršna milenec

Jak je z předchozích kapitol patrné, život v hnutí stojí na přísných morálních zásadách. Oddaní se ve jménu Kršny maximálně zřikají sexuálních aktivit, ačkoliv písmá, která studují, hojně vyprávějí o nezbedných, dalo by se říci erotických, hrátkách jejich Boha s pastýrkami (gópiemi), i o jeho skutcích, které se často jeví poměrně amorálně. Jak je tedy možné, že se takto choval Bůh, jehož uctívači žijí odříkavým způsobem života? (Mrázek 2000: 13)

Kršnovy tance s gópiemi se staly významným tématem celé řady textů. Kršna tyto pastýřky lákal na svou tajemnou hru na flétnu, aby s ním laškovaly a tančily. Všechny se tak do něj zamilovaly. Kršna s nimi tančil tak, že se rozdělil (expandoval), a každá z nich tak měla pocit, že tančí pouze s ní (rása-líla). Největší pozornost však věnoval jedné z nich, Rádze. Na příklad v Bhagavatapuráně je Kršna popisován jako svůdce, který se snaží Rádhu získat, i přes to, že je vdaná. Ta se nejdříve zdráhá, ale později se mu podvolí a zamiluje se do něj. Když takhle dosáhne Kršna toho, po čem toužil, Rádhu opouští, aby se mohl zaměřit na svůj další cíl, usmrcení démona Kansy. (Mrázek 2000)

Bengálský višnuismus, který na Západě reprezentuje hnutí Haré Kršna, je erotikou prodchnut celý. Proto je možné naleznout také mnohá umělecká zpracování tohoto námětu. Na příklad v díle Šríkršnakírtan napsal Baru Čandídás tyto verše:

*Silnou paží objal Kršna
tělo Rádhy bez váhání,
její nadra lotosová
tvrdě stiskl pevnou dlaní.
Srdce Kršny naplnilo
nevýslovné štěstí vřelé,
stopy nehtů zanechával
na rozkvetlém jejím těle.
Tu i Rádha pocítila
první rozkoš z milování,
ke Kršnovi blíž se přimkla,
na stud nevzpomněla ani. (Mrázek 2000: 14)*

Existují rozmanité výklady vyprávění o tomto Kršnově chování. Jeden chápe jeho skutky alegoricky, kdy Rádha představuje duši toužící po čisté oddanosti (bhakti) milovanému Bohu, pastýřky pak oddané, které zanechávají všeho, aby mohly jít za svým milencem, aby mu mohly sloužit a zcela patřit. Zakladatel hnutí Bhaktivédanta Svámi Prabhupáda se s těmi, kdo se na Kršnovy zábavy dívali pouze z hlediska lidské sexuality, snažil také vypořádat: „*Hloupí lidé se naneštěstí okamžitě zajímají o Kršnovy radovánky. Obyčejní lidé obvykle nerozumí Kršnovu objímání Rádharaní nebo tanci s pastevkyněmi, protože se dívají na tyto zábavy z hlediska lidského chtíče... Někteří lidé se kvůli tomu začnou zajímat o Kršnu, protože si myslí, že Kršna dovoluje (nelegitimní) pohlavní styk. Toto není Kršnabhakti, ale materialistický chtíč.*“ (Mrázek 2000: 14) Dále Prabhupáda vysvětluje, že pastýřky jsou vlastně expanzemi Kršnovy energie blaženosti, a proto mezi nimi mohlo dojít k milostným zábavám, aniž by to porušovalo mravní řád. Napodobování tohoto tance pak má být v podstatě formou služby Bohu. Tak se vztah mezi dospívajícím Kršnou a starší vdanou Rádhou mění z tělesné sexuální touhy v symbolické vyjádření čisté oddané lásky. (Fujda, Lužný 2010: 91) Kršna je tedy svými stoupenci chápán jako nejvyšší Pán, počátek a cíl všeho bytí, zjevení nejvyšší transcendentní skutečnosti, bojovník proti nepravosti a milenec oddaných duší. Jako takový je uctíván víceméně po celé Indii. (Mrázek 2000: 15)

5. Prabhupádova vize pojetí rodinného života

Ve třetí kapitole této práce jsem se zmiňovala o jednotlivých životních etapách oddaných, tzv. ášramech, a o povinnostech, které jsou s nimi spjaty. Domnívám se však, že je na místě poznamenat, že co se týká ášramů, platila pro ženy specifická pravidla a povinnosti.

5.1 Manželé a výchova dětí

Zatímco se mladí brahmačáři v odříkání vzdělávali v gurukulách, ženy vyrůstaly doma a učily se, jak se správně starat o děti a o budoucího manžela. Když se po dokončení studií mladý muž oženil, stal se z něj grhasta, a jeho povinností bylo pečovat o ženu, děti a případné služebnictvo, jinak se věnovat práci podle svého stavu a schopností – jednoduše být schopný svou rodinu zabezpečit, vést ji. U žen se naopak dbalo na to, aby se po svatbě staly dobrými manželkami a matkami. Právě v tom byla spatřována jejich hlavní role. Jejich přirozenou touhou by podle védské tradice mělo být nechat se vést a chránit – nejdříve svým otcem a poté manželem.⁷ S příchodem stáří a dospíváním dětí přebírali hospodářství zpravidla synové. Manželé se v té době přestávali zabývat chodem domácnosti a péčí o rodinu. Více se zaměřovali na rituální aktivity či poutní cesty. Bráhman se však měl po čase odpoutat i od své manželky a stát se potulným asketou, sannjásinem. Pokud tak učinil, z jeho ženy se stala vdova, která obvykle zůstala žít s rodinou některého ze svých dětí. (Fárek 2008)

Právě s tímto pojetím rodinného života, ženské a mužské role, ale také s vlastní zkušeností s manželstvím přijel Prabhupáda šířit myšlenky hnutí do Ameriky. Sám vnímal vztah muže a ženy jako přirozený a pro většinu lidí naprosto nezbytný, ale za jeho hlavní účel považoval společný pokrok na duchovní cestě. V komentáři k Bhagavadgítě popsal ideální rodinný život takto: „*Nejlepším způsobem, jak vytvořit příjemný domov, je vědomí Kršny. (...) Rodina se může ráno a večer sejit, posadit se spolu a zpívat Haré Kršna.*“ (Fárek 2008: 88)

Prabhupáda tak dbal na dodržování pevně daných úloh a zodpovědností muže a ženy, které vykresluje model višnuistické rodiny. Snad na první místo, spolu se službou

---

⁷ FIALA, KUBÁTOVÁ, KOTENOVÁ. *Trend emancipace v hnutí Hare Krišna* [online]. Hospodářská a kulturní studia Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2010. [cit. 2014-12-13] Dostupné z: http://www.hks.re/wiki-pkokaisl/doku.php?id=hare_krishna_-_fiala_kubatova_kotenova

Kršnovi, kladl výchovu dětí, a to konkrétně v zásadách a praxi višnuistické bhakti.⁸ (Fárek 2008)

5.2 Sexuální chování

Zakladatel ISKCON měl na své zasvěcené žáky vysoké nároky týkající se jejich sexuálního života. Ty vycházely v podstatě už ze čtyř regulativních principů, jimiž se oddaní řídí. Sexuální život je možný jenom v manželství, a to jednou měsíčně za účelem zplození dítěte. Navíc by měla pohlavnímu styku předcházet intenzivní meditace mantry Haré Kršna – požadovaný počet kol na rúženci trvá alespoň šest hodin. Na takovou sexuální činnost bylo pohlíženo jako na stejně dobrou, jako na ostatní prováděné ve vědomí Kršny. (Fárek 2008: 88) Přesto byl však ideál kladen na postupné ubývání sexuálního života a růst toho duchovního.⁹

---

⁸ Tato výchova a výuka by dětem podle Prabhupády měla pomoci dosáhnout osvobození se z koloběhu rození a smrti.

⁹ Martin Fárek uvádí četné příklady toho, že si byl Prabhupáda vědom, že svým žákům předkládá nelehce dosažitelný ideál, a proto musel řešit jejich časté přestupky. Chápal, že sexualitu nelze jen tak potlačit. Svým žákům zdůrazňoval, že duchovní proces je cestou usměrňování a přirozeného rozvoje, ne potlačování. Proto se podle něj ti, kteří byli stále více přitahováni k transcendentním záležitostem, snáze odpoutávali a zapomínali na hmotné věci, aniž by je někdo nutil. (Fárek 2008: 89)

6. Status manželství v průběhu rozvoje hnutí

Rodina a rodinný život se v organizaci ISKCON staly předmětem rozsáhlých debat. Šrila Prabhupáda přivezl na Západ jejich specificky bengálské a višnuistické pojetí. (Fárek 2008: 87) Způsob, jakým se s ním oddaní vyrovnávali, zapříčinil v průběhu rozvoje organizace četné problémy – ať už se týkaly manželství, postavení žen nebo vzdělávání dětí. Právě na tato témata se zaměřím v této a následujících kapitolách.

6.1 Výhoda nebo „temná studna“

První léta existence ISKCON se nesla ve znamení podpory manželství. První tradiční višnuistický obřad uspořádal Prabhupáda už v roce 1966, krátce po první iniciaci několika žáků. Většině z nich bylo kolem dvaceti let. Někteří do hnutí vstupovali se svými partnery či manžely a manželkami. Když vyslal Prabhupáda několik manželských párů do Londýna, aby tam založily nové centrum, podařilo se jim získat podporu kapely The Beatles, která začínající skupině pomohla jak finančně, tak zprostředkováním různých kontaktů. (Fárek 2008: 89) Možná právě to Prabhupádu utvrdilo v podporování manželských sňatků.

Manželství zprvu příznivě nakloněná atmosféra se během deseti let ale proměňovala v atmosféru vůči rodině nepřátelskou. Prvním impulsem k této změně byl patrně rychle se zvyšující počet rozchodů mladých manželů, případně jejich úplný odchod z organizace. Martin Fárek uvádí příklad na dopise, který poslal v roce 1972 Prabhupáda jednomu ze svých hlavních vůdců. Stěžuje si v něm, že spíše než sannjásin funguje jako manželský poradce, když každý den dostává od svých ženatých a vdaných oddaných nějaké stížnosti. Proto se rozhodl, že přestane dalším manželstvím žehnat. „*Schvaloval jsem to, ale jak mohu povzbuzovat něco, co se ukázalo být takovým problémem?*“ (Fárek 2008: 91)

Ve druhé polovině sedmdesátých let klesl status rodiny na do té doby vůbec nejnižší úroveň. Mezi oddanými se začal zdůrazňovat ideál „čistoty“ – mladí muži tak byli nabádáni, aby zůstali v celibátu. A proto když už se muž rozhodl vstoupit do manželství, bylo to považováno za duchovní poklesnutí. Často se mu také dostalo posměšných a opovržlivých poznámek, především od mladých sannjásinů, jejichž počet v té době výrazně narůstal. Manželství bylo přirovnáváno k „temné studni“, svatební obřad byl srovnáván s pohřebním. (Fárek 2008) A ačkoliv by ženy podle višnuistické

tradice měly být po celý život pod mužskou ochranou, a manželství je tak pro ně nezbytným krokem, stále se zvyšoval tlak chrámových vedoucích na to, aby v celibátu zůstávaly i ony. (Fárek 2008)

Struktura hnutí se vlivem této vůči manželství negativní propagandy začala proměňovat. Většina nově příchozích členů v té době zůstávala v celibátu, na rozdíl od předchozích období, a tak se poměr počtu manželů a lidí žijících asketicky zcela obrátil. Hospodářů bylo náhle výrazně méně. (Fárek 2008: 93)

6.2 Časté rozvody

Na velký počet rozvodů mělo vliv hned několik faktorů. Tím prvním by mohl být samotný původ prvních iniciovaných žáků. Většina z nich byla totiž před vstupem do organizace v kontrakturním hnutí, kde byl běžný volný pohlavní styk a experimentování se vztahy. Když se náhle rozhodli pro odříkavý život, bylo to pro mnohé z nich příliš velkým závazkem. Martin Fárek uvádí svědectví Prabhupádova amerického žáka, který potvrzuje, že porušení závazku zákazu nedovoleného sexu bylo tehdy nejčastější příčinou opuštění organizace.¹⁰ (Fárek 2008: 91) Těsně po Prabhupádově smrti bylo hnutí silně zasaženo negativním postojem vůči tělesnosti, zejména pak vůči sexualitě.

Právě negativní postoj k sexualitě může být dalším faktorem, který způsoboval mezi manžely problémy, zvláště pokud zapříčiňoval odmítání jednoho z nich odvoláváním se na dodržování duchovních zásad.

Problematická ale byla už samotná volba partnera. Jak jsem již uvedla výše, v prvních letech existence ISKCON byla organizace manželství příznivě nakloněna. Chrámoví vedoucí tak často, bez předchozích manželských zkušeností, přemlouvali potenciální partnery k sňatku. Byli k tomu hnáni i aktuálními potřebami komunity, jakými byl na příklad výdělek či zajištění chodu kuchyně. Navíc muži a ženy spolu sice žili v jednom centru, ale zavedená etika nepovolovala kontakt opačného pohlaví, pokud se nejednalo o službu Kršnovi, a tak neměli dostatek prostoru na vzájemné poznávání. Přesto se však členové sjednaným sňatkům často podvolovali.

---

¹⁰ „Od gurua, který přednáší ze svého trůnu, až po nového rekruta, který umývá koupelnu, oddaní myslí na sex, rozvíjejí o něm své fantazie, anebo se sexu věnují. Tento poměrně zřejmý fakt není v organizaci ISKCON otevřeně přiznán, protože by to uvedlo do značných rozpaků oddané, kteří považují sex za nechutný, nemilosrdný a také za příznak osobního selhání – a co víc, protože neustále rozhlašují mezi oddanými, že jejich požitek ‚vyšší chuti‘ se nejzřetelněji projevuje jejich nezájmem o obyčejný smyslový požitek.“ (Fárek 2008: 91)

Za další faktor, který se podílel na vysoké četnosti rozvodů, mohl být život v manželství. Mladí manželé totiž věnovali téměř veškerý svůj čas na misijní činnost a práci pro komunitu. Na budování svého vztahu tak neměli moc prostoru. Navíc s přibývajícím počtem rodin ubývalo komunitám prostředků, a tak přestávaly být schopné poskytovat jim dostačující materiální zázemí.¹¹ (Fárek 2008: 92)

Problém nastával i v případě, kdy se jeden z partnerů rozhodl z hnutí odejít. Jeho protějšek totiž obvykle odcházel s ním.

6.3 „Bratrská válka“ sannjásinů a hospodářů

S označením „bratrská válka“ přišel v roce 1976 sám Prabhupáda, aby tak označil konflikt mezi sannjásiny a hospodáři, který v té době probíhal. Nebyla to však už pouze negativní propaganda vůči rodinnému životu, která způsobovala spory mezi těmito dvěma skupinami. V předchozích letech totiž začal také stoupat počet „cestujících skupin“, které prodávaly Prabhupádovy knihy po amerických městech. Tyto skupiny vedl většinou sannjásin a skládaly se především z mužů žijících v celibátu. Touto svou činností se jim podařilo získat mnoho peněz, a tak si je Prabhupáda předcházela. Právě souhra jejich úspěchu z prodeje knih a z rozvoje nových center s počátky vážných problémů mnoha manželských párů vytvořila situaci, ve které mohli ambiciózní asketové získat hlavní slovo ve vedení organizace.

Na jaře roku 1976 konflikt mezi mladými askety a hospodáři dosáhl svého vrcholu. V indickém Majápuru probíhalo tradiční setkání GBC, na němž se asketové snažili prosadit rezoluci, aby v chrámech nežily ženy s dětmi, které nemají manžele, protože jsou tak přílišnou finanční zátěží pro komunitu. Přitom v této situaci se ocitla naprostá většina žen, když jejich manželé vstoupili do stavu sannjásina. (Fárek 2008: 94)

Paradoxně se jeví zejména fakt, že ačkoliv během jednoho desetiletí získali grhasti v severoamerickém hnutí početní převahu, vstup do manželství byl stále vnímán jako ztráta duchovního statusu. Za to stav brahmačarina považovali oddaní za v podstatě pokročilejší než stav hospodáře. Přitom tato interpretace odporuje tradičnímu indickému pojetí jednotlivých ášramů, kdy je brahmačarinské období jakousi přípravou na

---

¹¹ E. Burke Rochford uvádí ve svém výzkumu z roku 2000 data, která potvrzují, že byl ISKCON v devadesátých letech v Severní Americe v podstatě „hnutím hospodářů“. Zhruba 70% komunit totiž tvořily manželské páry s více než jedním potomkem. Komunity na to však nebyly finančně připravené, a tak posílaly grhasty hledat si práci mimo hnutí. Ostatní oddaní, kteří žili v celibátu, pohlíželi na ty, kdo pracovali „venku“, jako na outsidersy. Mnoho rodin se pak přestalo s organizací ISKCON identifikovat.

manželství, dobou dotvoření charakteru mladého člověka. (Fárek 2008: 98) V tomto smyslu by měl být naopak brahmačárin na nižším stupni rozvoje než hospodář.

Proti představě, že jsou lidé žijící v celibátu automaticky na pokročilejší duchovní úrovni než manželé, vystupoval i Prabhupáda. Označoval tento názor za fanatismus, jelikož se sám domníval, že ve věku Kaliho nemůže ani on sám regulativní principy striktně následovat. „*Měli bychom se dívat jen na pokrok ve vědomí Kršny. Posuzujte podle výsledků, ne podle oblečení,*“ doporučil svým žákům. (Fárek 2008: 96)

V atmosféře napjatých vztahů mezi askety a hospodáři Prabhupáda zemřel. Negativní propaganda vůči rodinnému životu se tak stupňovala o to víc. Nezralost a nevyrovnanost s vlastními sexuálními potřebami vedla některé mladé sannjásiny k ještě větší nenávisti vůči rodinnému životu a také vůči ženám. Martin Fárek tuto skutečnost doplňuje faktem, že během několika málo let opustilo svůj stav asi devadesát procent sannjásinů. (Fárek 2008: 97)

I přes toto manželství nepříznivé prostředí počet sňatků v průběhu osmdesátých let v Americe stále narůstal. Nadále pokračovala politika uzavírání sňatků pro jejich výhodnost pro komunitu. Jestli si však budoucí partneři vyhovovali, už nikoho příliš nezajímalo. Narušení stability manželství dokumentuje také Rochfordův výzkum z let 1991-1992, kdy přibližně jedna třetina všech manželství skončila rozvodem či rozchodem partnerů.

6.4 Život mimo komunitu, zkušební lhůta, mladé vdovy

Aby manželé pracovali mimo komunitu, si přál i sám zakladatel hnutí, Prabhupáda. Rochfordovy výzkumy ale dokazují, že většina chrámových vedoucích se naopak snažila hospodáře v komunitě udržet, aby nad nimi neztráceli kontrolu.¹²

Od přelomu osmdesátých a devadesátých let si rodina v rámci organizace začala opět získávat lepší postavení. Jedním z hlavních důvodů bylo patrně to, že se proměnilo početní zastoupení hospodářů v GBC. Zatímco před Prabhupádovou smrtí tvořili tuto radu v podstatě pouze muži žijící v celibátu, začátkem devadesátých let jich byla téměř polovina ženatých. (Fárek 2008: 99)

---

¹² Oddaní hospodáři, kteří museli pracovat mimo komunitu, totiž čelili rušivé realitě. Měli možnost konfrontovat, jak ideologicky vidí svět oddaní s jejich vlastní náboženskou vírou a způsobem života. Byli zahrnuti do sociálních vztahů na pracovišti a byli tak ovlivňováni jinými hodnotovými orientacemi. Rodiny stoupců se stávaly soběstačnými a stále více na organizaci ISKCON nezávisly. Někteří hospodáři začali formovat komunitu, která stála mezi konvenční společností a jejich lokálním centrem. Tyto změny vedly k desintegraci tradiční komunitní struktury ISKCON. (Rochford 2000)

Právě takto proměněné vedení chtělo zajistit větší stabilitu manželství vydáním nových směrnic. Ty určovaly tzv. zkušební lhůtu, trvající půl roku až rok, která měla předcházet uzavření sňatku. Během této doby bylo budoucím manželům umožněno stýkat se spolu více, než bylo dříve obvyklé. Mohli spolu být u společných jídel v komunitě, vykonávat společnou práci a podobně. Postupem času se začaly nejprve vykonávat civilní svatby a až po čase ty tradiční, višnuistické, s ohňovou obětí. (Fárek 2008)

Směrnice se také dotýkaly vstupu mužů do stavu sannjásina. Ještě začátkem osmdesátých let totiž mohli muži opustit svou ženu a děti velmi brzy – někdy i během šesti let – po svatbě, aby přijali asketické sliby. Do té doby stihli přivést na svět dítě a v pěti letech je poslat do internátní školy zřízené organizací ISKCON. S odchodem do stavu sannjásina získaly jejich manželky status vdovy, a to v některých případech už ve věku dvaceti pěti let. Proto GBC vydala v roce 1987 rezoluci, podle níž mohou ženatí muži podat žádost o vstup do odříkavého stavu nejdříve v padesáti letech. (Fárek 2008: 100)

7. Pojetí ženství

Bhaktivédánta Svámí Prabhupáda prožil většinu svého života v Indii, zejména v Bengálsku. Proto když se ve svých sedmdesáti letech dostal do Spojených států, přivezl s sebou i kulturně determinované pojetí mužské a ženské role. Dalo by se tak říct, že se mu do západního světa podařilo přenést nejen višnuistickou filozofii a základní praxi, ale také rituály, hygienické a stravovací návyky, představy o modelu společnosti včetně sociálních rolí jednotlivých povolání, višnuistický model rodinného života, koncepce učitele a vzdělání i tradiční hudbu a umění. (Fárek 2004: 82) Jak se ale časem ukázalo, ideály, se kterými na Západ přicházel, musely při střetu s americkou společností nutně projít reinterpetací.

7.1 Tradice, žena jako matka

Pojetí ženství a mužství má v čaitanjovské tradici svůj předobraz v božském páru Rádhy a Kršny. Jejich vztah je vztahem požívajícího Kršny a užívané Rádhy, ačkoliv je těžké říct, kdo z nich dvou je blaženější.¹³ Kršna je chápán jako zdroj veškerých sil a vší existence, jako pán tvoří předobraz mužství, Rádha je jeho věčná síla, jako podřízená představuje předobraz ženství. Podřízenost zde však nemá negativní konotaci. Jedním z podstatných prvků čaitanjovského učení je, že jsou všechny duše svou povahou projevy Kršnovy síly, tedy v tomto smyslu ženské podstaty. Navíc je v tomto učení duše naprosto odlišná od fyzického těla. (Fárek 2008: 101) Z duchovního hlediska jsou si totiž muži a ženy rovni. Pouze se nacházejí v různých tělech, ale možnost k duchovnímu pokroku mají stejnou. Různá těla se však vyznačují svým specifickým charakterem, ačkoliv jsou považována za pouze pomíjivý jev.¹⁴

Pro praktický život žen přejala čaitanjovská tradice mnohé ze širokého rámce indických systémů, a to především koncept sřídharma – cesty povinností pro ženy. Zásady pro život žen předkládají dharmasútry, ze kterých čerpal i Prabhupáda. Ten se domníval, že ženě by neměla být dána svoboda stejně tak, jako se nedává dětem. (Fárek 2008) Ženy jsou podle něj totiž jako třída podobné dětem – nemají schopnost rozlišovat, co je správné, jako to umějí muži. (Prabhupáda 2006: 305) Ty, kdo chtějí pro ženy stejnou svobodu, jakou mají muži, nazývá Prabhupáda demony. Diskriminaci vnímal

---

¹³ Ve čtvrté kapitole jsem již vysvětlila, že příběhy o Kršnových zábavách si oddaní vysvětlují alegoricky. Vztah k Rádze chápou jako vztah Boha a jemu oddané duše. (Mrázek 2000)

¹⁴ HARÉ KRŠNA. *Ženy a muži* [online]. [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/zeny_muži

jako projev inteligence, jako rozlišování, nikoliv snižování. Když budou ženy na stejné úrovni jako muži, bude pro ně jednodušší ženy vykořisťovat.¹⁵

Kromě představy neustálé ochrany ženy – v mládí otcem, v dospělosti manželem a ve stáří synem – si Prabhupáda z indické tradice přinesl pojetí dvojrole ženy: jako manželky a matky. Za ideální jednání považoval, když manželka sloužila svému manželu, byla vůči němu vždy milá, dodržovala sliby ním přijaté a chovala se pěkně k jeho příbuzným a přátelům. (Fárek 2008: 102) Ve vztazích mělo rozhodování fungovat na základě kompromisu, avšak nebylo-li to možné, musela se žena podřídít.

Právě následováním svého manžela a věrnou službou mohly ženy získat podíl z jeho duchovních zásluh. Jako matka by se měla žena starat o děti, o jejich výchovu a zdravý růst, a vytvářet příjemné prostředí domova. K mužům se měly obecně chovat cudně a zdrženlivě. Prabhupáda své žáky učil, aby všechny ženy, vyjma jejich manželek, oslovovali „matko“ jako projev úcty. Ženy tak měly na všechny muže pohlížet jako na své syny.

Zatímco z duchovního hlediska by si měly být ženy s muži rovny, co se týká jejich fyzické schránky, rozšiřoval Prabhupáda mezi oddanými i značně sexistické náhledy. Na příklad představu, že ženské tělo s sebou nese větší sklon k požitkářství a je materialističtější orientováno než to mužské. Proto když se duše po opuštění života v ženském těle narodí do mužského, je to bráno jako pokrok. Kontroverzně se jeví také Prabhupádovy výroky o tom, že ženy jsou obecně méně inteligentní. (Fárek 2008)¹⁶

7.2 Prabhupádovy ideály aplikované na USA 60. a 70. let

Pravděpodobně nejzřetelnějším rozdílem, kterého si Prabhupáda ve Spojených státech všimnul, bylo běžné volné míšení svobodných mužů a žen. Proto se z hlediska čaitanjovské tradice rozhodl pro dost radikální krok – v centrech hnutí spolu nechal žít ženy a muže v celibátu pod jednou střešou, pouze v oddělených místnostech, což v Indii vyvolalo kritiku. Ta ještě zesílila, když začal Prabhupáda udělovat svým žákyním bráhmanské zasvěcení a podporoval je, aby přednášely z Písem, vedly společná zpívání či dokonce zakládaly nová centra. Udělil jim tak v podstatě rovný

---

¹⁵ FIALA, KUBÁTOVÁ, KOTENOVÁ. *Trend emancipace v hnutí Hare Krišna* [online]. Hospodářská a kulturní studia Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2010. [cit. 2014-12-15] Dostupné z: http://www.hks.re/wiki-pkokaisl/doku.php?id=hare_krishna_-_fiala_kubatova_kotenova

¹⁶ V prvním zpěvu prvního dílu Šrimád Bhagávatamu na příklad uvádí: „Méně inteligentní lidé, jakými jsou ženy, šúdrové a nekvalifikovaní synové z vyšších kast, nemají nutné předpoklady k tomu, aby mohli pochopit smysl transcendentálních Véd. (...) Většinou se více zajímají o příběhy než o filozofii.“ (Prabhupáda 2006: 182)

rituální status s muži. V indických chrámech totiž bylo obvyklé, že v nich žili pouze muži a rituály prováděli také oni. Pod vlivem americké společnosti tedy Prabhupáda některé zásadní praktiky radikálně přepracoval.

Vzpomínky Prabhupádových žákyň, které dokumentuje ve své knize Martin Fárek, shodně zmiňují guruovu laskavost a otcovský přístup k nim. Je určitě zajímavé, že se ve svých knihách Prabhupáda často zmiňuje o ženách jako o méněcenných a podřadných, ačkoliv jeho jednání tomu pravděpodobně nenasvědčovalo. Svou roli nejspíš sehrálo i to, že prožil téměř polovinu života v manželství, měl dvě dcery. Své zkušenosti s rodinným životem se tak snažil předat i svým žákům. (Fárek 2008: 105)

7.3 Degradace statusu žen, žena jako májádéví

V souvislosti s problémy mnohých manželství a stále narůstajícím počtem mladých sannjásinů se od poloviny sedmdesátých let začal postoj většiny mužů k ženám radikálně zhoršovat. Nejdříve sannjásini prosadili, aby ženy musely při obřadech stát až za muži. Často se tak stávalo, že při uctívání a zpívání na božstva vůbec neviděly, čímž je muži podle bhaktických tradic ochudili o velmi důležitou součást oddaného života. Následoval příkaz, aby ranní meditaci na růženci prováděly odděleně od mužů, zákaz provádění rituálů a také vedení společných zpívání. (Fárek 2008: 106) Dalším krokem proti původní praxi a Prabhupádovu přání byl zákaz přednášení, kterého se až do sedmdesátých let ženy běžně účastnily.

Se zhoršující se situací žen začali také někteří muži označovat ženy hanlivě jako májádéví – bohyně iluze, čarodějnice, srdce jako břitva. I původně uctivé označení mátaďží – maminka – vyslovovali nyní muži s despektem. Když mluvili o smíšené skupině žáků, používali spojení „oddaní a mátaďží“, čímž dávali najevo, že oddanými jsou pouze muži. Několik sannjásinů se Prabhupádu snažilo přemluvit, aby ženy přestal úplně zasvěcovat. Ten jejich přání ale vyhovět odmítl. (Fárek 2008)

7.3.1 Sexuální zneužívání

Z druhé poloviny sedmdesátých let je dokumentován i případ sexuálního zneužívání žen, které byly v cestující misionářské skupině. Přes vedoucí elitu se tato informace ale k Prabhupádovi nedostala. GBC se tímto případem odmítla zabývat. Zneužitým ženám vedoucí žáci namluvili, že Prabhupáda o věci ví a nařídil jim, aby v cestě se skupinou pokračovaly. (Fárek 2008: 107)

Martin Fárek také uvádí svědectví o tom, že když Prabhupáda viděl, že se se ženami zachází špatně, vždy se snažil situaci napravit. Když mluvil o nebezpečnosti společnosti žen, kvůli které muži ztrácejí kontrolu nad svými smysly, neopomenul dodat, že mluví o materialistických ženách „venku“. Ty v hnutí označoval za anděly. (Fárek 2008: 108) Také někteří další muži se ženy snažili chránit, především hospodáři. V očích mladých sannjásinů tím ovšem klesli ještě víc.

S Prabhupádovou smrtí ztratily ženy na dlouhou dobu své hlavní zastání. Negativní atmosféra byla pravděpodobně důvodem odchodu mnohých žen z organizace. Jejich diskriminace v té době stále gradovala.¹⁷ V mnohých chrámech byly co nejdéle drženy v celibátu, aby mohly vydělávat pro komunitu, prodávat na ulicích literaturu. (Fárek 2008: 109) Často přitom byly nuceny žít v ubohých podmínkách – bez postele, v zimě, prodej literatury na ulicích ve dne v noci.

7.3.2 První změny k lepšímu

Proti této nepříznivé situaci se ozývali někteří muži a ženy, ale až na začátku devadesátých let se dočkali prvních změn. Jedna z prvních Prabhupádových žaček mohla jako první žena přednášet v chrámu v Montrealu v září 1990. Tentýž rok se jiné ženě podařilo zúčastnit se jednání GBC. Ženám se začalo postupně umožňovat, aby získaly rituální rovnost s muži. (Fárek 2008: 110)

7.4 Současná situace

V současnosti ženy v hnutí Haré Kršna pořádají konference a výukové programy, několik z nich pracuje v americkém i evropském komunikačním týmu, mají internetové stránky či publikují své články v periodikách organizace. Několik z nich také působí jako chrámové vedoucí či v GBC. Ve snaze o zrovnoprávnění s muži dosáhly významného úspěchu na jaře 2000. Na setkání členů GBC v indickém Majápuru byla schválena rezoluce ohledně pozice žen v hnutí ISKCON. Ta oficiálně uznává poškození žen vinou „špatné interpretace višnuistické filozofie“. (Fárek 2008:112) Proto se v ní členové GBC omlouvají všem ženám organizace, které vinou jejich chyb trpěly nedostatkem ochrany, podpory, zdrojů, zázemí a ocenění jejich služeb, oddanosti a přínosu pro Společnost. Dále uvádějí kroky, kterými se pokusí zjednat nápravu a docílit jejich zrovnoprávnění s muži.

---

¹⁷ Fárek uvádí, že když neprovdaná žena potkala muže, musela mít zahalenou hlavu cípem sári. V některých komunitách se musely ženy od mužů odvracet, aby je „nesváděly svým zjevem“. (Fárek 2008: 108)

8. Výchova a vzdělávání dětí

Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda přinesl se svým učením na Západ také tradiční indické představy o výchově dětí. V Americe, a později i jinde, se mu tak podařilo založit několik gurukul jako tradiční formu indického náboženského vzdělávání. Jde v podstatě o typ internátní školy pro děti od pěti let. Ale právě vzdělání a výchova dětí se s vývojem hnutí Haré Kršna staly jeho největším problémem a bolestí. (Fárek 2008)

8.1 Chlapci v gurukulách

Výuka chlapců vychází z pojetí jednotlivých stupňů života, ášramů, o kterých jsem se zmiňovala ve třetí kapitole této práce. V souvislosti s ideálem ášramu brahmačarina, studenta v celibátu, byli chlapci z bráhmanských rodin v pěti až osmi letech svěřeni do péče učitele a jeho rodiny. Ve dvanácti letech pak někteří ještě pokračovali ve studiu v některých bráhmanských centrech vzdělanosti. Specifický byl přitom velmi blízký vztah učitele a žáka. Hlavním cílem měl být kromě studia písem také rozvoj žákovy sebekontroly, dobrých vlastností a dovedností pro budoucí život (výuka tedy obsahovala i praktické předměty). Právě rozvoj charakteru byl tím, co Prabhupáda na západním sekulárním školství postrádal. (Fárek 2008: 113)

První ášramová škola internátního typu vznikla v texaském Dallasu v roce 1971 a několik let zůstala jedinou tohoto typu v celé organizaci. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let pak vznikaly další takové školy v Severní Americe, Anglii, Francii, Švédsku, Austrálii i Jižní Africe (Fárek 2008: 114) Na konci osmdesátých let však byla většina z nich zrušena nebo převedena na denní školu. Ve světě jsou internátními školami jenom dvě gurukuly v Indii – ve Vrndávanu a Majápuru.

První problémy se ovšem objevily záhy.¹⁸ Děti byly od rodičů odloučeny už v útlém věku, a to někdy i na velké vzdálenosti, učebnice a další materiály byly připravovány až za chodu, a navíc školy postrádaly dostatek kvalifikovaných učitelů. Ti byli buď „ášramovými“ učiteli, kteří se starali o oblečení, bydlení a volný čas žáků, nebo „akademickými“ zabývajícími se výukou předmětů během dne. Na jednoho učitele přitom připadlo asi osm dětí. Se zvyšujícím se počtem studentů ve školách jich později bylo i dvacet. (Fárek 2008)

---

¹⁸ Fárek uvádí, že už rok po založení první ášramové internátní školy odešla z komunity první nespokojená matka. Důvodem bylo špatné zacházení s dětmi v dallaské škole. (Fárek 2008: 114)

8.2 Stinná stránka gurukul – zneužívání dětí

Ačkoliv nejsou známa přesná čísla, Rochfordovy výzkumy¹⁹ i šetření, která byla v devadesátých letech v hnutí Haré Kršna prováděna mezi dospělými absolventy gurukul, dokazují, že problémů násilí a sexuálního zneužívání dětí jejich učiteli, lidmi z vedení či dokonce sannjásiny bylo v gurukulách mnoho.

Běžnou zkušeností dětí v ášramových školách byly jak tělesné tresty, nedostatek jídla, pití a léků v období nemocí, zavírání do tmavé místnosti a sexuální i homosexuální zneužívání, tak vyhrožování, pokud si chtěly stěžovat rodičům.²⁰ Leckdy si pak starší děti vybíjely svou agresi na mladších – tloukly je a sexuálně zneužívaly. (Fárek 2008: 116)

Rochfordovy výzkumy poukazují na fakt, že toto pro děti nepříznivé prostředí pravděpodobně vzniklo v důsledku kombinace třech příčin souvisejících s nástupem mladých ambiciózních sannjásinů a rychle se zhoršujícím statusem rodinného života. První příčinou byl důraz na misijní prodej knih, druhou nedostatečná podpora gurukul ze strany vedení a tou poslední bránění rodičům ve větší angažovanosti ve školách. Mladým vůdcům se totiž děti jevily jako překážka v prodeji knih, a tak se gurukuly stávaly jednoduchým řešením, jak je odložit a jejich rodiče více zapojit do misijních aktivit. (Fárek 2008: 115) Ti tak měli pocit, že pro své děti dělají to nejlepší, zatímco je svěřovali do rukou nevyspělých učitelů.

Pokud se ovšem o špatném zacházení s dětmi dozvěděli, řada z nich je ze škol vedených hnutím odebírala. Prabhupáda v těchto případech postupoval jednotným způsobem. Napsal stěžujícímu si rodiči, aby zjednal ve škole nápravu, a informoval zodpovědného vedoucího v dané oblasti. (Fárek 2008: 117) Takový člověk však jeho výzvy i stížnosti rodičů často ignoroval.

Nedostatek kvalifikovaných učitelů vyvstával jako důsledek negativních postojů vůči rodinnému životu. Na učitele se totiž často pohlíželo s despektem, zejména z pozice mladých celibátů. K tomu přispěla i praxe posílat neúspěšné prodejce knih do služby v gurukule. Posměch a opovržení pak v nezralých lidech mohly vyvolávat

---

¹⁹ Fárek dokumentuje Rochfordovy výzkumy, kde množství zneužívaných chlapců ve vrndávanské gurukule v Indii na konci sedmdesátých a v první polovině osmdesátých let dosahovalo až sedmdesáti pěti procent. V západních školách jich bylo kolem dvaceti procent. (Fárek 2008: 115)

²⁰ Svědectví ženy, které Fárek ve své knize uvádí, dokazuje, jak byly děti ve školách často ponižovány: „(...) večer nám dávali pohár horkého mléka, takže já jsem se samozřejmě v posteli počurala. Potrestali mě: dostala jsem ránu a potom mě nechali nosit na hlavě moje znečištěné kalhotky. Plakávala jsem, stýskalo se mi po mámě, ale to se nesmělo, tak jsem říkala, že pláču v extázi oddanosti.“ (Fárek 2008: 118)

pocit méněcennosti či hněvu, který si měli možnost snadno vybit na těch, kteří byli nejbližší, na dětech. (Fárek 2008: 119) Pro učitelskou kvalifikaci přitom bylo postačující sloužit Kršnovi – brzy vstávat, pravidelně meditovat, účastnit se obřadů.

8.3 Snaha o nápravu

Vedení organizace dlouho ignorovalo zneužívání, násilí a jiné nepravosti, které se dětem v gurukulách děly. Mnoho rodičů se proto rozhodlo posílat své potomky do běžných typů škol. Na konci osmdesátých let tak většina z nich navštěvovala jiné než organizací zřízené školy.

Proměna struktury hnutí, kdy většina oddaných vstoupila do manželství a odstěhovala se mimo komunitu, představovala pro vedení organizace určitou hrozbu. Další neřešení vážné situace v gurukulách tak mohlo ještě více oslabit autoritu GBC a guruů. Proto byla v roce 1990 vydána rezoluce číslo 119²¹ nařizující sestavení monitorovacího týmu, který v případě podezření na zneužívání dětí bude situaci vyšetřovat a potrestá viníky. Nestanovovala už však žádné preventivní kroky, její plnění záviselo pouze na vůli chrámových vedoucích a nevyjadřovala se k případům, které proběhly v minulosti. (Fárek 2008: 120)

Svědectví skupiny bývalých studentů gurukul pak v roce 1996, kdy promluvili na setkání severoamerické GBC, znovu otevřela téma zneužívání dětí. Celá situace vyústila v založení Ústředního úřadu na ochranu dětí (Central Protection Office), jinak také Společnosti pro ochranu višnuistických dětí (Association for the Protection of Vaishnava Children). Cílem tohoto úřadu by mělo být jak vyšetřování minulých případů a poskytování finanční kompenzace obětem, tak rozvoj programu na ochranu dětí. (Fárek 2008: 121)

Podle Martina Fárka ke zneužívání dětí v dnešní době dochází v hnutí jen zřídka. Vliv na to má nejenom zřízený Úřad na ochranu dětí, ale také fakt, že většina dětí další generace navštěvuje soukromé či státní školy, a ne gurukuly. Kroky, které vedly k nápravě minulých činů, však považují někteří členové severoamerického ISKCON za nedostatečné. V čele komunit i škol totiž zůstali právě ti lidé, kteří je vedli i v době, kdy byly děti zneužívány. (Fárek 2008: 123)

---

²¹ znění této rezoluce i další informace týkající se ochrany dětí v hnutí Haré Kršna jsou dostupné na <http://www.childprotectionoffice.org/resolution.htm> [cit. 2015-01-16]

9. Praktická část

Základní podstatou celé mé práce je snažit se zjistit, jak se povedlo aplikovat Prabhupádovo poselství v reálných podmínkách západní společnosti, zejména pak v České republice. Ústřední výzkumnou otázkou, kterou jsem si během práce kladla, bylo, zda vzniká v současných českých oddaných napětí v důsledku střetu liberálního pozadí jejich hodnot, které získali socializací do našeho prostředí, s konzervativními hodnotami hnutí, které se projevují ve vztahu k ženám, výchově dětí a otázkách rodinného uspořádání. V první části jsem se pokusila nejenom poukázat na to, jak by manželství v hnutí mělo vypadat, z jakých zásad vychází a jaký je jeho hlavní smysl, ale také na to, jak jeho skutečné fungování popisuje sekundární literatura. Proto bylo již v této části práce možné nastínit určité problémy, které při přejímání prvků indického náboženství do západní společnosti vyvstávají. Zabývala jsem se přitom nejenom samotným manželstvím, ale také postavením žen, ženatých mužů v hnutí a vzděláváním a výchovou jejich dětí. Tato témata považuji ze neoddelitelnou součást manželského života, zvláště v kontextu hnutí Haré Kršna, které je právě těmito prvky v západních společnostech poměrně specifické. Mým cílem však bylo zjistit, jak na manželství nahlízejí sami oddaní, do jaké míry dodržují předepsané zásady, nebo jestli sami pozorují nějaké problémy a nedostatky, které se zejména v důsledku odlišnosti těchto kultur nedají snadno odstranit.

Kvalitativní výzkum, pomocí něhož jsem si chtěla na tyto otázky odpovědět, jsem prováděla zejména v jedné z českých komunit hnutí Haré Kršna. S oddanými, které jsem na tomto místě poznala, jsem se ovšem později scházela i jinde, protože toto centrum slouží převážně pro jejich setkávání, ne bydlení.

Aby byl patrný odlišný způsob, jakým mohou stoupenci hnutí na instituci manželství nahlížet, rozhodla jsem se pro účely svého výzkumu zvolit tři odlišné vzorky: manželský pár, studenta žijícího v celibátu a ženu, která komunitu opustila. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila kvalitativní terénní šetření technikou polostandardizovaného rozhovoru, a to zejména z toho důvodu, že úplná strukturace rozhovoru by mohla informace, které jsem od respondentů získávala, redukovat na můj „úhel pohledu“ a potvrzovat tím pouze domněnky, se kterými jsem mezi oddané přicházela. Ačkoliv jsem se totiž snažila zhostit se role nezaujatého výzkumníka, přinášela jsem si s sebou nejenom své vlastní zkušenosti a názory, ale také informace

z primární i sekundární literatury týkající se tohoto tématu. Pomocí nich jsem pak sestavovala základní otázky svých rozhovorů. Tato částečná strukturace rozhovoru mi totiž umožnila držet se v určitých mezích stanoveného tématu, ale zároveň získat velké množství informací, o kterých jsem před samotným výzkumem nevěděla. Právě takové informace mohou často sehrávat zásadní roli.

Do komunity hnutí jsem se poprvé vydala na nedělní odpolední program, který oddaní pořádají každý týden pro veřejnost. Ačkoliv jsem již při příchodu členy hnutí seznámila se svým výzkumným záměrem, musela jsem přesto řešit dilema, nakolik se do jejich aktivit sama zapojit a nakolik být pouze nezúčastněným pozorovatelem. Abych nenarušovala integritu skupiny a její běžný chod, rozhodla jsem se do programu zčásti zapojit.

Po získání svolení jsem rozhovory nahrávala na diktafon a zvukové záznamy posléze pokud možno doslovně přepisovala. Se všemi jsem přitom komunikovala odděleně od zbylých oddaných, aby výpovědi jednotlivých respondentů nebyly ovlivněny jejich dohledem. Další úskalí proto skýtal rozhovor s manželským párem, u kterého byli přítomni oba partneři i jejich dcera. Ačkoliv se zcela v duchu učení tohoto hnutí slova ujímal především muž a své ženě nedával příliš prostoru na vyjádření, během rozhovoru musel několikrát z místnosti odejít, a tak bylo možné získat informace i od ní.

Otázky, které jsem svým komunikačním partnerům kladla, byly pokaždé obdobné, drobné odchylky byly způsobovány pouze vývojem rozhovoru. Podle mého očekávání se každý z nich vyjadřoval intenzivněji k tématu, které bylo jeho postavení bližší – u studenta to byl zejména život v celibátu, ať už jako brahmačarina nebo sannjásina; u manželského páru pak převážně postavení žen, rodin a vzdělávání dětí; a u poslední respondentky problémy, které se na našem území v hnutí vyskytují.

Za podstatnou součást našich rozhovorů považuji také způsob konverze neboli obrácení se na tuto víru, a také jak vypadá nebo vypadal jejich běžný den v organizaci. I v těchto případech jsou totiž patrné rozdíly, které mohou ovlivňovat náhled oddaných na život v hnutí a jeho filozofii. Zatímco bhaktyně Akarsani-Gopika Déví Dásí byla v komunitě odmalička vychovávána svou matkou, Kršnovou oddanou, zbylí respondenti se k organizaci připojili později, ze své vlastní vůle. Akarsanin manžel, brahmačarin Sannanda i bhaktyně Petra se nejprve dostali ke knihám, které hnutí distribuuje, a později se ze zájmu rozhodli oddané vyhledat.

Bhaktyně Akarsani tak nastínila případný problém, který mohou v průběhu dospívání mladí oddaní řešit, a se kterým se právě ona sama potýkala – problém s vlastní identitou. Zatímco její manžel holdoval před vstupem do komunity nezřízenému způsobu života, ona byla od narození vedená v duchu přísných zásad dodržovaných hnutí. Konfrontování této její „domácí“ reality s naprosto kulturně odlišným okolním světem v ní tak vyvolávalo vnitřní rozkol. *„Ony ty děti, které jsou v tom [vědomí Kršny] vychovávány, mají určitý poznání. Ale potom, když je jim třeba sedmnáct, osmnáct roků, ony se mohou rozhodnout, jak chtějí. Je i možnost, že odejdou. Že si prostě potřebují některý věci zkusit. Třeba drogy, chodit na diskotéky. (...) Já jsem si to taky potřebovala vyzkoušet. A už bych se nechtěla vrátit. Víím, co mi Kršna dal a moc si toho vážím,*“ vzpomíná Akarsani.

Běžný den, který Padmacarana Dás se svou ženou popisoval, odpovídal Prabhupádovu přání, o kterém jsem se zmiňovala v první části práce, a to aby manželé pracovali, a v tomto případě i žili, mimo komunitu. Po ranním domácím uctívání totiž tento pár odvádí svou dceru do školy a zbytek dne tráví vedením restaurace. Naproti tomu brahmačárin Sannanda a bhaktyně Petra popisovali svůj oddaný život spíše prostřednictvím chrámových aktivit a prodeje literatury.

Základní odlišnosti, kterými se tyto respondenti vyznačují, jsem se tedy pokusila naznačit na těchto několika řádcích. Jak se ale shodoval nebo lišil jejich pohled na otázky týkající se manželství a rodinného života přiblížím v následujících kapitolách.

9.1. Postavení žen v hnutí

Ve třetím zpěvu Šrimád Bhagávataamu Prabhupáda uvádí: *„Způsob myšlení u muže je jiný než u ženy. Stavbou těla je dáno, že muž chce být své manželce vždy nadřizen, a žena je, podle svého těla, přirozeně podřizena svému manželovi. Je tedy přirozené, že manžel chce být ve vyšším postavení nežli manželka, a to je třeba dodržovat.*“ (Prabhupáda 1994: 369)

Specifičnost hnutí Haré Kršna nevyplývá pouze ze samotné myšlenky podřizovanosti žen mužům, ale spíše z jejího přenesení do oblasti, kde je tento názor považován za přinejmenším zastaralý. Proto jsem se rozhodla věnovat v rozhovorech tématu postavení žen velký prostor. Zajímalo mě především, jak se v hnutí cítí ženy, které žily ve společnosti zakládající si na rovnocenném postavení, ale také jak na jejich situaci nahlízejí muži.

„Ve skutečnosti je to postavení žen a mužů skoro stejný, jako bylo dřív všude ve společnosti, kdy žena prostě opravdu sloužila manželovi, nechodila do práce. Až s rozvojem emancipace žen (...) lidi přišli s konceptem, že z žen uděláme vojáky, policajtky, hasiče. S tím my nesouhlasíme. (...) Ne kvůli tomu, že bysme ji považovali za něco horšího, ale právě z úcty, že to není práce pro ženu. Žena má být ochráněna, má mít veškerý luxus doma. (...) Žena tam může mít to svoje království, a nemusí se stresovat, že musí chodit do fabriky na dvanáctky,“ popisuje v duchu Prabhupádova učení situaci Sannanda Dás. Ten stejně jako grhasta Padmacarana Dás připisuje emancipaci žen požívajícím mužům, kteří tímto přenesením zodpovědnosti a starostí o finance na ženy pouze získají, zatímco jejich partnerky strádají téměř nezvladatelným množstvím úkolů.

I mezi těmito dvěma respondenty lze však najít rozdíl ve způsobu jejich chápání podřízenosti. Brahmačárin Sannanda Dás vidí ženu jako asistentku svého manžela v jeho duchovním pokroku, jejímž úkolem je po celý život muži věrně sloužit a tím později získat podíl z jeho duchovních zásluh. „I ten sannjás má přednost před tou ženou. Když [muž] přijme sannjás, tak i pokud nemá nejstaršího syna, tak je to považováno v podstatě, jako když umřel. A když manžel umře, tak se žena taky prostě musí nějak zařídit,“ popisuje odchod muže od rodiny. Naproti tomu grhasta Padmacarana spatřuje základ manželství ve vzájemné kooperaci a podpoře, ve společném zájmu. „Muž ukazuje cestu, ale když z té cesty sejde, tak ta žena může říct: Hele, podívej se, tohle ty nedělej, to se mi nelíbí!“ vysvětluje. I tyto drobné variace, které vznikly v důsledku různého výkladu Prabhupádových myšlenek, tak mohou podporovat Fárkovu tezi o degradaci statusu žen, kterou si oddaní mohli zaštitovat samotnými Písmy, jež se o ženách často vyjadřují jako o podřadných a obecně méně inteligentních. Do jaké míry pak ženskou podřadnost chápali, záleželo vlastně pouze na jejich výkladu.

Právě na tento aspekt upozorňovala ve svých výpovědích bhaktyně Petra, jejíž důvod k odchodu z komunity byl zapříčiněn zejména opovržlivým přístupem k ženám. „Tehdy ty ženy byly považovány v uvozovkách za méněcenný a podřadný, ale ony to tak nebraly, protože to nikdy necítily od těch mužů. (...) Spíš v tom smyslu, že muž je přirozeně inteligentnější, staral se o to hnízdo, staral se o ten stát, prostě o všechny,“ shrnuje Prabhupádův ideál. Problém podle ní tkví nejenom v tom, že ženy nejsou vnitřně na změnu svého společenského postavení připraveny, takže když opadne nadšení z nové víry, jejich status jim přestává vyhovovat; ale zejména tím, jak si onu

podřadnost vykládají muži. „Nezdálo se mi spoustu věcí, třeba právě, jak se [vedoucí komunity] choval k ženám. Pak jsme tady byly tři ženy a zbytek kluci, bhaktové, takže se mi to nelíbilo, že se právě neumí chovat. Spousta kluků to špatně pochopí, oni čtou v Písmech, že žena je méněcenná, ale ono se to takhle nedá říct jednoznačně. My nemůžeme úplně pochopit všechno, co se tam píše. (...) My jsme byly takový otrokyně – nejvíc práce, skoro žádné spánek, za všechno jsme byly peskovány,“ vypráví s tím, že aplikovat tyto myšlenky do současné společnosti způsobuje rozvrat. Když Petra žila v brněnské komunitě, byla svobodná. Ačkoliv by tedy měla být podle zásad tohoto učení po celý život pod mužskou ochranou, svými výpověďmi potvrzovala situaci, kterou popisují v sedmé kapitole této práce, tedy snahu chrámových vedoucích udržet v celibátu i ženy, aby tak byly schopné dosahovat větších zisků z prodeje literatury v ulicích.

Také onen luxus, kterého se podle brahmačárinových slov mělo ženám dostávat, shrnula Petra svým svědectvím o nelidském bydlení pro oddané ženy bez nábytku, topení, koupelny nebo postelí. Jako největší nedostatek celého hnutí ovšem vnímala nevyspělost chrámových vedoucích a sannjásinů, nepochopení Prabhupádovy myšlenky v kontextu České republiky. „Jak opadne to prvotní nadšení, začne se tím člověk zabývat víc do hloubky a víc si věcí všimá, jak ti lidi žijou, hlavně ti guruové. Nezdá se všechno v souladu s tím Písmem. Když jsem se o tom chtěla s někým poradit, řekli mi, že špatně přemýšlím a nemám se o to starat. Jenomže to prostě nejde, když to člověk myslí upřímně. (...) Byly i případy, že plno lidí skončilo na psychiatrii, že to těžce nesli. (...) Věděli, že je něco špatně, ale nechtěli to sami pojmenovat,“ svěřuje se s podle ní největší bolesti hnutí Haré Kršna.

Ačkoliv se špatná situace žen řešila už v minulosti a jako náprava byla GBC v roce 2000 schválena rezoluce²², jež oficiálně uznává poškození žen vinou špatné interpretace višnuistické filozofie, z výpovědi této respondentky je patrné, že minimálně v České republice tyto problémy vinou odlišného kulturního prostředí, a s tím související nedostatečnou duchovní vyspělostí oddaných, stále přetrvávají.

9.2.   Vzdělávání a výchova dětí

Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda přinesl na Západ učení i se všemi prvky, které ho v Indii kulturně zaštitovaly – ať už se jednalo o pojetí mužské a ženské role nebo

---

²² její znění je dostupné na adrese: <http://iskconnews.org/gbc-statement-reaffirms-vaishnava-respect-for-women,545/> [cit. 2015-02-04]

výchovu a vzdělávání dětí. Ale právě přenesení konceptu vzdělávání chlapců pod vedením duchovního učitele, gurua, a přípravy dívek na budoucí život ženy v domácnosti do naší společnosti, se zatím zdá být velmi problematičtější, a v současné době stále ještě neaplikovatelné. Proto jsem se zajímala, jak na nemožnost vzdělávat děti podle zásad své víry nahlízejí jednotliví respondenti. Ztotožňují se vůbec s představou, že by se jejich dcery neměly vzdělávat, nebo mají právě v těchto ohledech nějaké výhrady?

„Gurukula by se měla zabývat předáváním poznání, které studentům pomůže dostat se z tohoto hmotného světa. (...) Neměli bychom se zabývat předáváním takového „poznání“, které studentům pomůže stát se odborníkem na to, jak si žít pohodlně, být úspěšným či společensky přijatelným v tomto hmotném světě. Chceme je připravit na to, jak se dostat z tohoto hmotného světa, ne na pohodlný pobyt v něm.“²³

Sannanda Dás vidí smysl tradičních gurukul i v přípravě mužů na budoucí rodinný život: *„Touto přípravou [studentským životem v celibátu] by měla projít většina chlapců nebo alespoň ti kvalifikovaní chlapci. A pokud projdou takovou přípravou, tak potom mohou i správně využít toho rodinného života, protože jsou na to dobře připraveni, protože tu svou energii mládí investovali do vzdělávání, do ovládnutí smyslů, do odříkání, do studia Písem.“* Výcvikem však podle něj procházejí také dívky: *„Dívky dostávají vzdělávání doma od matky, která je naučí všechno, co budou potřebovat, když budou žít s manželem. Takže ty se učí vařit, uklízet, starat se o děti, učí se základní věci, který budou potřebovat k životu. (...) Dívka se hlavně musí umět dobře postarat o svého manžela, protože aby ta rodina mohla fungovat kvalitním způsobem, musí k tomu dívka dostat výcvik a chlapec taky.“*

Jelikož se ale v našich podmínkách vyskytuje hnutí Haré Kršna poměrně krátkou dobu, je na místě zaznamenat odlišnost místního pojetí ášramu brahmačárina s jeho tradiční podobou. Zatímco tradičně do gurukul přicházejí chlapci v poměrně útlém věku, v prostředí České republiky se k praktikování tohoto způsobu života dostávají lidé nejčastěji ve věku dvaceti let. I ti pak přijímají stav brahmačárina. *„Takže už to nejsou přímo ti mladí kluci, jako to bylo tradičně v gurukule, ale jsou to dospělí muži, mladí muži, kteří většinou ten celibát nedrželi před tím, než sem přišli,“* doplňuje z vlastní zkušenosti brahmačárin Sannanda. Ten se k hnutí připojil, když mu bylo sedmnáct.

---

²³ Gurukula 3/4. Náma Hatta 2009, roč. 16, č. 4, s. 31.

Pokud jde ovšem o výchovu a vzdělávání potomků oddaných, u všech respondentů bylo patrné, že se současnou situací spokojeni nejsou. „*Tak daleko jsme zatím nedošli, abychom to měli všechno pořešený i se zákonem a všemi těmi věcmi. Takže proto to do těch podmínek nejde aplikovat úplně stejně. Některý kluci třeba půjdou i do normální školy, protože rodiče nemají možnost je vzdělávat doma nebo žijou v místě, kde to není možný. Třeba u nás na Farmě, tam spolu nějakým způsobem komunikují, a společně ty rodiny vychovávají děti spolu. (...) A některý chlapci, když je možnost to udělat, tak třeba studují v Indii přímo v tradiční gurukule,*“ popisuje situaci Sannanda. Právě na Farmě Kršnúv dvůr se v devadesátých letech skupina oddaných pokusila první gurukulu na našem území založit, jejich záměr ale nakonec nevyšel.²⁴

Že je vzdělávání dětí v duchu zásad hnutí Haré Kršna problematické, popisuje také Padmacarana Dás se svou ženou: „*My nemáme v podstatě žádnou jinou možnost, než ji [dceru] dát do školy. No a když ji nedáme do školy, tak sociálka dělá problémy. Dělalala problémy,*“ shodují se. „*Ale spousta matek, co znám, tak učí děti doma jako normálně ve škole. Ty děti teda musejí chodit na nějaké přezkoušení. Jsou vedení v nějaké škole, takže musejí chodit na přezkoušení. Ale ony s něma můžou bejt doma. Mají tu možnost, my tu možnost nemáme. (...) A ono je to taky dobrý. Děti aspoň vidí, jak je to jiný. Ona [dcera] už se ve školce setkala s dětmi. Takže ví, jaké jsou děti ve školce a jaké jsou děti oddaných. A ona umí mezi tím udělat rozdíl. Ona to cítí, že tamhle jsou ty děti zlé, zákeřný, mluví prostě a tak. (...) Prostě takovýhle děti jsou, protože jejich rodiče mají jiné hodnoty. A ona to ví, tak se od nich automaticky drží dál, protože ví, jaký jsou oni, a ví, jaký můžou být děti oddaných. Že jsou hodní, že si spolu rozumí, že nejsou zákeřný, že si spolu můžou hrát třeba na Kršnu. A to s normálníma dětma nejde,*“ popisuje svoje zkušenosti Akarsani-Gopika Déví Dásí. Ta státní školy vnímá jako dobré měřítko pro rozlišování toho, co je dobré a co je špatné.

Když jsem se zeptala bhaktyně Petry, jestli souhlasí s tím, že by se její dcera podle zásad hnutí správně neměla vzdělávat, její odpověď zněla poněkud rozpačitě: „*Ona by zůstala sama nebo by těžko hledala někoho tak dobrýho, kdo by jí dal zázemí. Nějakou komunitu, která ji podrží. A to teď momentálně tady nikde není. Spíš z toho důvodu ne.*“ Petra tak upozorňuje na problematičnost aplikace tradičního indického vzdělávání a výchovy dívek do našich podmínek. Právě odlišné kulturní prostředí a s ním spojená nedostatečná možnost pochopení všech hodnot oddanými je podle ní

---

²⁴ O projektu založení gurukuly, jeho důvodech, průběhu i příčinách nezdaru informuje Martin Fárek na adrese: http://www.vaisnava.cz/clanek_en.php3?no=128 [cit. 2015-02-01]

hlavním důvodem nemožnosti dodržovat striktně všechny zásady. Skandály, které se v gurukulách v minulosti děly, ale stále vnímá z hlediska myšlenek hnutí, z hlediska reinkarnace, ačkoliv se rozhodla komunitu opustit. „*To se bohužel stává, to je, myslím si, ve všech komunitách. Kde je nějaká společnost, která se snaží vést, vzdělávat a vychovávat, vždycky se najde asi člověk, kterej je nezralej. Bohužel. Ale my to vidíme skrz ty Písma, že si tím ten dotyčnej asi holt musí projít. Jak on, tak ta oběť. (...) To je zas to Písmo, my věříme v reinkarnaci. Že se vlastně rodíme s hříchy, který jsme napáchali v minulejch životech, tak za ně teď sklízíme následky. To znamená, že i to dítě nebylo nevinný, prostě mělo hříchy z těch minulejch životů,*“ vysvětluje.

Jak je patrné z výpovědí jednotlivých respondentů, nemožnost vzdělávat české děti v gurukulách podle Prabhupádova učení oddané tíží, ačkoliv jsou si vědomi stávající nepřípravenosti hnutí fungující ášramovou školou založit. Jako alternativu někteří využívají domácí výuky svých potomků s jejich zákonným přezkušováním ve státních školách. Na Farmě Kršnúv dvůr, kde vznikala první gurukula, rodiny využívají možnosti vzájemné komunikace a po vzoru tradičního indického vzdělávání se o výchovu dětí dělí komunita matek s pravidelně se střídajícími funkcemi. Výhodu státních škol pak někteří spatřují v možnosti konfrontovat rozdíly mezi nevěřícími dětmi a těmi, které Kršnu uctívají. Oddaní se musejí vyrovnávat s odlišností našeho prostředí od toho, ze kterého vzešly Prabhupádovy ideály, a proto jsou si ve větší míře vědomi své prozatímní neschopnosti přijmout tuto víru se vším, co přináší, tedy s jejím kulturním pozadím.

9.3. Manželství a postavení grhastů

„V Indii se dříve pořádala svatba teprve tehdy, když astrologický výpočet minulosti, přítomnosti a budoucnosti manželského páru určil, že jejich společný život bude šťastný. Když byl sňatek takto posvěcen, muž a žena žili v mírumilovném soužití a věnovali se duchovnímu životu. Navzájem si pomáhali, a tak žili velice šťastně a byli pokročilí v duchovní realizaci. A nakonec se vrátili domů, zpátky k Bohu. Takový je systém. Ne, že dospělá dívka a dospělý chlapec žijí spolu, a když se jeden druhému líbí, uzavřou manželství, a pak on odejde nebo ona odejde...“²⁵

Jak je z předchozí části této práce zřetelné, védský koncept manželství, se kterým přišel na Západ zakladatel tohoto hnutí, vzbuzuje v naší společnosti pozornost.

---

²⁵ HARÉ KRŠNA. *Jak se naplňují dávná proroctví* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: http://harekršna.cz/cvs/2007/jak_se_naplňuji_davna_proroctvi_0

Zatímco je v Indii běžné, že rodiče volí své dceři či synovi jejich nastávající, u nás by byl pravděpodobně takový akt považován za omezování osobní svobody. Jak se tedy současní oddaní vyrovnávají s odlišností hodnot od těch, které získali během života socializací? Vnímají sami rozdíly mezi Prabhupádovy ideály a tím, jak je ve skutečnosti možné je realizovat? A jaké pocity v nich tyto odlišnosti vyvolávají? Právě tyto otázky se staly základem rozhovorů, které jsem se svými respondenty vedla. Jaký by jejich život měl být, a jaký ve skutečnosti je?

„V Indii bývalo běžné ještě v minulém století, že děvčata ve svých jedenácti, deseti letech už věděly, že mají ženicha, věděly, za koho se provdají. Někdo může říct, že je to velký omezování se, že si nemohly vybrat, koho by chtěly. Ale ti rodiče k tomu přistupovali zodpovědně. Protože ve védské kultuře je sňatek na celý život. Neexistuje tam rozvod. Prostě neexistuje rozvod,“ zdůrazňuje grhasta Padmacarana Dás. *„Tady to takhle nefunguje. Díky tomu, že tady ta kultura není, no. Takže my se snažíme jenom na té kultuře začít stavět. Přijmout ty aspekty, které už teďka můžeme aplikovat,“* přiznává. Dodává přitom, že i tento prvek výběru životních partnerů se některé komunity snaží následovat, ovšem pouze na základě doporučení déle praktikujícími jedinci. Doporučení, která však někdy nejsou podle slov jeho ženy vhodná.

Také bhaktyně Petra vnímala problémy, které při výběru partnerů v komunitě vznikaly. Zmiňuje přitom zejména nemožnost vzájemně se poznávat, protože život svobodných oddaných mužů a žen je kromě některých obřadů striktně oddělen. *„Právě že to [seznamování] probíhá na těch společných ranních obřadech nebo když jsou odpoledne a večer. Třeba na Farmě byly jen ráno a večer, protože bylo potřeba pracovat na poli. Nějakej bhakta se zakoukal do nějaký mátadží, šel za někým, kdo vedl tu Farmu, svěřil se mu, že se mu líbí ta a ta mátadží. Tak jim bylo umožněno, aby se scházeli, ale ve vši slušnosti. No a pak se rozhodli, jestli se vezmou nebo ne. Jako nějaký velký randění tam opravdu neprobíhá. Jde to fakt rychle, takže kolikrát to taky končilo rozvodem, protože neměli dost času se poznat,“* vysvětluje Petra.

„My se snažíme jakoby začínat odprostředka tady s tím. Protože to už je jakoby druhořadá věc. Prvořadá věc je ta seberealizace. Na tu se klade největší důraz. Ta rodina je jakoby součástí toho, ale není tomu věnovaná až taková ta největší pozornost. Zatím,“ svěřuje se Padmacarana a přiznává tak nemožnost přijetí všech prvků, které s sebou védská filozofie nese, a zároveň jistou podřadnost řešení rodinných otázek. Ty jsou v podstatě považovány jako překážka na cestě k seberealizaci. *„Rodina totiž přináší spoustu starostí. Kde má vzít člověk ještě tu kapacitu na to, aby ještě studoval ty*

knihy, studoval ty Písma, sdružoval se se skutečnými světcema, kteří v té společnosti dávají to poznání a říkají, kudy se ubírat k té dokonalosti?“ upozorňuje na náročnost spojení svého běžného a duchovního života. Tohoto aspektu si během několika let žití v brněnské komunitě všimla také bhaktyně Petra: „Když žiješ v celibátu někde, kde tě to neruší a můžeš se věnovat jenom tomu Písmu, je to určitě jednodušší, než když se musíš starat o rodinu, žít s lidmi, který tohle neřeší a tak, začlenit se mezi ně. Je to daleko těžší. Takže tam můžeš hodně vyzrát, hodně poznat sama sebe, jak jsi na tom a co chceš vlastně dál. Je to taková zkouška.“ Právě tato svědectví potvrzují praxi posílat manželské páry žít a pracovat mimo komunitu, o které jsem se zmiňovala v první části práce. Manželé tak dennodenně konfrontují světský život se životem duchovním, což je pro ně leckdy náročné natolik, že se jejich členství v komunitě nezdá být příliš stabilním, jak dokazují dříve zmíněné Rochfordovy výzkumy. Sekundární literatura také často uvádí, že právě život mimo komunitu a s ním spojený nedostatečný prostor na duchovní vzdělávání zapříčiňuje nižší postavení grhastů v organizaci, zejména pak v očích celibátníků.²⁶

Právě brahmačárin Sannanda, který žije v celibátu už šestnáct let, sice vidí skutečné měřítko v duchovním pokroku tak, jak svým žákům předkládal Prabhupáda, jenž věřil, že grhastášram je jednou z fází, kterou by měl muž na své cestě za seberealizací projít; ale na druhou stranu je to právě celibát, kterého se podle Sannandy grhastové nedokázali držet, a proto by si měli vážit těch, kteří takovým způsobem života žít dokázali. „Protože žít v celibátu je považováno za odříkání a určitou pozitivní vlastnost, kterou ne každý dokáže následovat. Takže pokud někdo tímto způsobem žije, tak je tento aspekt těmi ostatními respektován. Takže v tomto smyslu stojí výše než ti, kdo žijí rodinným životem. (...) Protože dokázal odolat tomu lákadlu, že by šel žít rodinným životem,“ vysvětluje. Zároveň však dodává: „I osoba, která žije rodinným životem může být velice duchovně pokročilá a mít tak stejné hodnoty, protože u nás i tyhle osoby žijí v celibátu v tom smyslu, že nemají sex a tak dále jenom kvůli zábavě, ale jenom kvůli plození dětí. Takže mohou být velice pokročilé osoby.“ Navzdory tomu se však domnívá, že většina grhastů nemá na duchovní život dostatek času.

---

²⁶ Tento názor je podporován také literaturou hnutí, která ve střetávání oddaných s ostatními lidmi spatřuje jisté nebezpečí. Na příklad v časopisu Nāma Hatta je uvedeno: „Pokud člověk naslouchá neoddaným, je zde velké nebezpečí, že se znečistí, a pokud vyzkoušíme něco, co jsme se dočetli a ono to funguje, potom jim začneme věřit a dozajista se s nimi začneme více sdružovat.“ (Gurukula 3/4. Nāma Hatta 2009, roč. 16, č. 4, s. 31)

Napětí, které v současných českých oddaných vzniká v důsledku střetu liberálního pozadí jejich hodnot, jež získali socializací do našeho prostředí, s konzervativními hodnotami hnutí, se tedy projevuje hned v několika aspektech týkajících se manželského života. V této kapitole jsem se zaměřila na problém volby životního partnera, které se po vzoru indických tradic mají ujímat rodiče, což, jak potvrzují respondenti, v podmínkách České republiky nyní možné není. Proto u nás jejich funkci supluje někteří chrámoví vedoucí či déle praktikující osoby, jejichž výběr však sami respondenti hodnotili jako často nevhodný. Většinou si tak partnera či partnerku volí oddaní sami, ale protože v komunitách žijí muži a ženy odděleně, nemají dostatek prostoru na to, aby se vzájemně poznali, a tak jejich sňatek často končí rozvodem. Další problém, na který respondenti v tomto ohledu upozorňovali, je druhořadé vnímání rodiny a nedostatek pozornosti, která je zapotřebí pro řešení otázek vyvstávajících v důsledku odlišnosti těchto dvou kultur. Konfrontace dvou světů, které jsou osoby žijící rodinným životem vystaveny, hodnotí respondenti jako náročnou. Musejí se totiž starat jak o rodinu a denně se při tom setkávat s neoddanými, tak zároveň dodržovat hnutím předepsané zásady. Sami tak uvádějí, že jim nezbývá příliš času na studium duchovní literatury, čímž je způsobeno také to, že jejich status ostatní oddaní popisují jako podřadný.

10. Závěr

Ústřední téma, kterým jsem se v této práci zaměřené na instituci manželství v pojetí hnutí Haré Kršna zabývala, byla možnost vznikajícího napětí v současných oddaných v důsledku střetu liberálního pozadí jejich hodnot, které získali socializací, s konzervativními hodnotami hnutí projevujícími se ve vztahu k ženám, ve vzdělávání a výchově dětí, a v otázkách rodinného uspořádání. Zakladatel hnutí Bhaktivédanta Svámí Prabhupáda se totiž pokusil do západního světa přenést nejenom višnuistickou filozofii a základní náboženskou praxi, ale také rituály, hygienické a stravovací návyky, model rodinného života i koncepci učitele a vzdělávání dětí. Proto jsem se rozhodla zaměřit právě na přenos této indické víry do západní společnosti. Zajímalo mě především, jak se musely změnit Prabhupádovy ideály při střetu s prvními americkými žáky, jaké problémy vznikaly mezi oddanými v průběhu rozvoje hnutí, a v empirické části jsem se pomocí kvalitativního výzkumu snažila zjistit, jestli v současných českých oddaných skutečně nějaké napětí v důsledku kulturních odlišností vzniká.

Demografická revoluce u nás přinesla v padesátých letech vzestup rozvodovosti, v šedesátých letech konec baby-boomu, sexuální revoluci a pokles porodnosti, která se od sedmdesátých let ustálila pod úrovní přirozené reprodukce, když zároveň došlo k odkládání rodičovství, zvyšování věku sňatku a k rozvoji nesezdaného soužití. V osmdesátých letech se potom začala podstatná část porodnosti realizovat mimo manželskou rodinu a přibylo domácností, kde se o výchovu dětí či spíše dítěte stará pouze jeden rodič. (Možný 2002: 201) Prabhupáda tak v této pro západní rodinný život nejisté době přicházel z Indie v podstatě s modelem rodiny známé z tradiční společnosti, který svým konzervativním pojetím mohl lákat stoupence hledající trvalost, jistotu a zázemí. Aplikace tohoto pro Západ přinejmenším zastaralého způsobu života s sebou však přinesla také nechopení a problémy – jak ve struktuře komunity, tak v rodinném uspořádání, v postavení žen a ve výchově a vzdělávání dětí.

Sekundární literatura dokumentuje nepřátelskost, která v této mnišské organizaci v průběhu jejího rozvoje panovala mezi grhasty a oddanými v celibátu. Nemožnost aplikace všech indických kulturních prvků, jako je na příklad výběr nastávajícího či nastávající rodiči oddaného a jeho suplování volbou chrámových vedoucích, k tomu nedostatek prostoru na vzájemné poznávání partnerů a budování společného života způsobují v komunitách vysokou rozvodovost, na kterou upozorňovali jak jednotliví autoři, tak i respondenti z mého výzkumu. Kromě ní se pak na nepřátelskosti mezi

těmito dvěma skupinami podílí fakt, že grhastové nemají tolik času na duchovní vzdělávání, protože se musejí postarat o zabezpečení své rodiny. Navzdory tradičnímu indickému rozdělení života do jednotlivých po sobě následujících ášramů tak začal být považován vstup do manželství jako duchovní pokles.

Jak sami respondenti uváděli, hlavním cílem filozofie hnutí je seberealizace, a proto na řešení rodinných otázek a vzdělávání potomků oddaných nezbývá tolik času. Tradiční gurukuly, ve kterých by měly být děti podle tohoto učení vzdělávány, tak u nás suplují matky domácí výchovou se zákonným přezkušováním ve státních školách, pokud jim to jejich možnosti vůbec dovolují. Konfrontaci dvou světů, světa hnutí a „neoddaných“, které jsou manželské páry i jejich děti vystaveny, hodnotí respondenti jako náročnou, což potvrzují data uváděná Rochfordovy výzkumy o častém opouštění komunit manželskými páry. Také podřadné postavení žen, které by jim mělo zajistit větší bezpečí, klid a jistotu, se v podmínkách západní společnosti, u nás nevyjímaje, stalo mezi oddanými i v nich samotných dalším bodem napětí. Ideál celoživotní ochrany ženy mužem – v mládí otcem, v dospělosti manželem, ve stáří synem – se z hlediska prospěšnosti pro komunitu mění. Ženy jsou často drženy co nejdéle v celibátu, aby tak mohly zajistit organizaci větší výdělků z prodeje knih. Nevyspělost mužů zvládnout roli ochránce a nepřipravenost žen přijmout změnu sociálního postavení pak popisuje jedna z respondentek jako důvod svého odchodu z komunity.

Z mého výzkumu tak vyplývá, že se současní čeští oddaní musejí vyrovnávat s nemožností přijmout všechny prvky, které jejich víru kulturně zaštiťují, v důsledku čehož jsou vystaveni napětí ve způsobu uchopení vzdělávání i výchovy svých dětí, postavení žen, ale zejména řešení rodinného života. Uvědomuji si ale, že informace, které se mi podařilo získat, nemohu zobecnit na celé hnutí Haré Kršna, ani na jeho českou část. Ačkoliv jsem se totiž snažila vybrat odlišné typy respondentů, abych získala co nejrozmanitější informace, všichni pocházeli přibližně ze stejné oblasti, a proto chápu, že situace v jiných komunitách může být zcela odlišná. Informace, které jsem získala od respondentky, která komunitu opustila, pak také mohou být částečně zkrácené odstupem jejího nynějšího pohledu na praktiky hnutí.

Ačkoliv tedy višnuistický model rodinného života nabízí stoupencům hnutí větší manželské jistoty a pro ženy klidnější život, nemožnost aplikovat ho do důsledků vytváří nové napětí a problémy, se kterými se oddaní musejí potýkat. Je otázkou, zda se s delším působením hnutí na Západě podaří alespoň některé z nich odstranit nebo zda se

manželským párům podaří sloučit rodinný život s tím chrámovým. Dnes jsou však podle nich tyto problémy u nás považovány spíše za druhořadé.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Kateřina Karmazínová

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie,
Filozofická fakulta

Název bakalářské práce: Manželství z pohledu hnutí Haré Kršna

Počet znaků včetně mezer: 88 514

Počet příloh: 1

Počet zdrojů: 23

Klíčová slova: hnutí Haré Kršna, manželství, ISKCON, napětí, střet hodnot, kultura, vzdělávání a výchova dětí, postavení žen, kvalitativní výzkum

Keywords: Hare Krishna movement, marriage, ISKCON, tension, conflict of values, culture, education and upbringing of children, status of women, qualitative research

Anotace:

Bakalářská práce Manželství z pohledu hnutí Haré Kršna dokumentuje, jak se povedlo aplikovat indické poselství zakladatele hnutí Bhaktivédanty Svámiho Prabhupády v reálných podmínkách západní společnosti, zejména pak v České republice. Ústřední výzkumnou otázkou pro kvalitativní terénní výzkum, jenž tvoří praktickou část práce, se stala otázka po možném napětí, které v současných českých oddaných vzniká v důsledku střetu liberálního pozadí jejich hodnot, které získali socializací do našeho prostředí, s konzervativními hodnotami hnutí projevujícími se ve vztahu k ženám, ve vzdělávání a výchově dětí, a ve způsobu rodinného uspořádání.

Annotation:

The bachelor thesis on Marriage from the perspective of the Hare Krishna movement documents the use of the Indian message, brought by the founder Bhaktivedanta Svami Prabhupada, in real conditions of the Western society, especially the Czech Republic. The central research question for qualitative fieldwork, which forms the practical part of the thesis, is the question of possible tension caused in recent Czech followers of the movement by conflict between the liberal background of their values, which they attained by socialization in our milieu, and the conservative values of the movement regarding the relation to women, education and upbringing of children, and the structure of a family.

Prameny a literatura

BLEY, S. *Malý slovník sekt.* Sekty a nová náboženská hnutí v kontextu tradičních církví. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 143 s. ISBN 80-7192-246-3.

CHILD PROTECTION OFFICE. *Resolution 119* [online]. [cit. 2015-01-16]. Dostupné z: <http://www.childprotectionoffice.org/resolution.htm>

FÁREK, M. *Gurukula jako zkouška* [online]. 2000. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z: http://www.vaisnava.cz/clanek_en.php3?no=128

FÁREK, M. *Haré Kršna v západním světě.* Setkání dvou myšlenkových tradic. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2004. 122 s. ISBN 80-7194-677-X.

FÁREK, M. *Hnutí Haré Kršna.* Institucionalizace alternativního náboženství.. Praha: Karolinum, 2008. 187 s. ISBN 978-80-246-1579-0.

FIALA, KUBÁTOVÁ, KOTENOVÁ. *Trend emancipace v hnutí Hare Krišna* [online]. Hospodářská a kulturní studia Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2010. [cit. 2014-12-13]. Dostupné z: http://www.hks.re/wiki-pkokaisl/doku.php?id=hare_krishna_-_fiala_kubatova_kotenova

FUJDA, M., LUŽNÝ D. *Oddaní Kršny.* Hnutí Haré Kršna v pohledu sociálních věd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7043-951-7.

GOSWAMI, S. *Prabhupáda.* Život čistého oddaného. Skutečný příběh o duchovním učiteli, který postavil chrám, ve kterém může žít celý svět. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust, 1991. 361 s. ISBN 80-900098-4-0.

HARÉ KRŠNA. *Varnášramská společnost* [online]. [cit. 2014-12-1]. Dostupné z: http://harekrsna.cz/cvs/menu/filozofie/varnasramska_spolecnost

HARÉ KRŠNA. *Ženy a muži* [online]. [cit. 2014-12-15]. Dostupné z: http://www.harekrsna.cz/cvs/2007/zeny_muži

HARÉ KRŠNA. *Jak se naplňují dávná proroctví* [online]. [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: http://harekrsna.cz/cvs/2007/jak_se_naplnuji_davna_proroctvi_0

ISKCON NEWS. *GBC Statement Reaffirms Vaishnava Respect for Women* [online]. [cit. 2015-02-04]. Dostupné z: <http://iskconnews.org/gbc-statement-reaffirms-vaishnava-respect-for-women,545/>

LUŽNÝ, D. *Nová náboženská hnutí*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 1997. 181 s. ISBN 80-2101-645-0.

MOŽNÝ, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983. 189 s. ISBN neuvedeno.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 247 s. ISBN 80-86429-05-9.

MRÁZEK, M. *Děti modrého boha*. Tradice a současnost hnutí Haré Kršna. Praha: Dingir, 2000. 75 s. ISBN 80-9025-281-8.

Náma Hatta: *časopis Mezinárodní společnosti pro vědomí Krišny*. Karlštejn: Centrum pro vědecká studia, 2009, roč. 16, č. 4.

PRABHUPÁDA, B. *Šrímad Bhágavatam*. Zpěv první, díl první. Stvoření. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust, 2006. 341 s. ISBN 978-91-7149-039-1.

PRABHUPÁDA, B. *Šrímad Bhágavatam*. Zpěv třetí, díl první. Status quo. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust, 1994. 449 s. ISBN 91-7149-333-6.

PRABHUPÁDA, B. *Šrímad Bhágavatam*. Zpěv třetí, díl druhý. Status quo. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust, 1994. 441 s. ISBN 91-7149-340-9.

PRABHUPÁDA, B. *Šrímad Bhágavatam*. Zpěv třetí, díl třetí. Status quo. Praha: The Bhaktivedanta Book Trust, 1994. 455 s. ISBN 91-7149-339-5.

ROCHFORD, B. *Demons, Karmies, and Non-devotees*. Culture, Group Boundaries, and the Development of Hare Krishna in North America and Europe. Social Compass, Vol. 47, 2000.

ROCHFORD, B. *Hare Krishna Transformed*. The new and alternative religions series [online]. New York-London: New York University Press, 2007. 285 s. [cit. 2015-02-01]. Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=HiD5Enrerv0C&pg=PA52&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false

Příloha: Základní tématické otázky rozhovorů

Jak jste se ke své víře dostal(a) a kolik vám v té době bylo let?

Jak vypadá/vypadal váš běžný den v hnutí Haré Kršna?

Žijete přímo v komunitě hnutí nebo se s oddanými jezdíte jenom setkávat?

Jsou i vaši rodiče oddaní? A pokud ne – co říkali na váš vstup do hnutí?

Přijímáte mezi sebe i takové lidi, kteří přesně nedodržují všechny vaše zásady?

Dodržují se čtyři regulativní principy v praxi?

Liší se nějak běžný den muže a ženy?

Když jsou ženy v podřadném postavení, je něco, co vyloženě nesmějí?

Stojí při obřadech muži se ženami odděleně na stejné úrovni nebo bývají ženy až za muži?

K čemu by měl směřovat život ženy a k čemu život muže?

Co se od manželek očekává? Co by měly plnit vůči manželovi?

Podporuje se v komunitě, aby se oddaní brali, nebo by měli raději zůstat v celibátu?

Myslíte si, že mají manželské páry v rámci komunity stejné postavení jako ostatní?

Když mají žít ženy a muži v komunitě odděleně, jak probíhá jejich seznamování a výběr partnera?

Je rozdíl mezi těmi, kdo žijí celý život v celibátu, a těmi, kdo se rozhodnou pro manželství? Je tam nějaká hierarchie?

Jsou také studenti svým dodržováním celibátu grhastům nadřazení?

Je nějaký rozdíl v hodnotě, kterou pro vás má člověk, který je v hnutí od narození, od toho, kdo do něj vstoupí až pozdějším věku?

Jak to vypadá v současnosti se vzděláváním dětí oddaných? Fungují v České republice gurukuly nebo děti navštěvují státní školy?

Souhlasíte s tím, že by se vaše dcera podle zásad tohoto učení neměla vzdělávat? I v kontextu dnešní doby?

Procházejí nyní děti ve vaší komunitě nějakou speciální výchovou?

Setkal(a) jste se někdy s tím, že by dítě víru v Kršnu samo nepřijalo, i když k ní bylo vedeno od narození rodiči?